ФИФІ ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ ІЕЙ ФЫМЫГЪЭПЦКІУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КЪБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

1924 ГЪЭМ И МЭКЪУАУЭГЪУЭ МАЗЭМ И 1 ЛЪАНДЗРЭ КЪЫДОКІ

№41 (23.855) ● 2019 гъэм мэлыжьыхьым (апрелым) и 11, махуэку ● Тхьэмахуэм щэ къыдокІ ● И уасэр зы тумэнщ ● adyghe@mail.ru adyghepsale.ru

Матовников Александррэ КІуэкІуэ Казбекрэ яхуэзащ Іэпщэрыбанэ зауэмкІэ Налшык щекІуэкІ турнирыр къыщыхэІуахым къырихьэлІа спортсмен цІэрыІуэхэм

УФ-м и Президентым и полномочнэ лІыкІуэу Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ округым щыІэ Матовников Александрэ КЪБР-м и Іэтащхьэм и къалэнхэр пІалъэкІэ зыгъэзащІэ КІуэкІуэ Казбекрэ дыгъуасэ яхуэзащ Урысейм и спортсмен цІэрыІуэхэу Налшык щыхьэщІэхэм. Абыхэм ящыщщ UFC хьэпъагъ псынщІэмкІэ и иджырей чемпион Нурмагомедов Хабиб, кикбоксингымкІэ плІэнейрэ дунейпсо чемпион Абдулаев Валиф, самбомкІэ плІэнейрэ дунейпсо чемпион Минаков Виталий, WBO-м хиубыдэу 2013 - 2014 гъэхэм дуней псом и чемпиону щыта Проводников Руслан, Арктикэм хиубыдэ щыпІэхэр къэгъэсэбэпынымкІэ «Ищхьэрэ десант» ассоциацэм и лІыкІуэ Гришин Дмитрий, нэгъэщІэхэр.

СПОРТСМЕН цІэрыІуэхэм я ехъулІэныгъэ инхэм щытепсэлъыхьым, Матовников Александр къыхигъэщхьэхуКІащ абыхэм дунейпсо зэхьэзэхуэхэм лІыгъэ, ерыщыгъэ, зэфІэкІ нэс кІыхьэрыщагъэлъэгъуар. Иджыпсту Кавказ Ищхьэрэм спортым зегъэужьыным хуэгъэзауэ куэд щызэфІагъэкІ, ауэ къэралым и егугъныгъэм сэбэпынагъ нэс кІыщыпэкІуэнур езы спортсменхэм япыщІауэ сыт хуэдэ лэжьыгъэри кІыхьэрагъэпэщащ.

Матовников Александр къигъэлъэгъуащ щІэблэр физкультурэмрэ спортымрэ дезыгъэхьэхьэн, узынишагъэр хъумэным хуэзыунэтІын лэжьакІуэ гуп спортсменхэм ящыщу Кавказ Ищхьэрэ Федеральнэ округым и Жылагъуэ советым и деж кІыщыхэрагъэпэщмэ зэрыфІэкъабылыр.

КІуэкІуэ Казбек хьэщІэ цІэрыІуэхэм фІэхъус псалъэхэмкІэ захуигъэзащ икІи фІыщІэ яхуищІащ «ЩІалэгъуалэр терроризмэм и бийц» турнирыр къыщызэІуахкІэ хэтыну Налшык къэхъыкІуам папщІэ.

ЗэІущІэм къыщыщысалъэм езы спортсменхэми туныку кІэрахьащ спортым зегъэужьынымкІэ лэжьыпхъэу къалъытэхэр икІи мыпхуэдэ зэІущІэхэр нэхъыбэрэ ирагъэкІуэкІмэ зэрафІэтэмэмыр къыхагъэщащ.

А махуэ дыдэм УФ-м и Президентым и полномочнэ лІыкІуэр епЛъащ «Медицинэ консультативнэ диагностикэ центр» къэрал Іэхъуэ ІапІэм сымаджэ нэхъ хьэлъэ дыдэхэм ядэІэпыкъунымкІэ къыщызэІуаха къудамэм.

Мы илъэсыр къызэрыуногъуэ паллиативнэ дэІэпыкъунымрэ Къэбэрдей-Балъкъэрым щратащ икІи абы куэд хищІыхьащ Налшык къыщызэІуаха къудамэм. Іэнатіэм бгъэдэтхэм сымаджэ хьэлъэхэм уэзр зэрыщъхьащхьым къыдэкІуэу, абыхэм я Іыхьлыхэми ядоІэпыкъу икІи лъэрымыкъ хъуа цІыхухэр тэмэму зэрызэрахьэным хуагъасэ.

КЪБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі Іэ.

КІуэкІуэ Казбек я пашэу Къэбэрдей-Балъкъэрым и лІыкІуэхэр хэтащ «Арабия-ЭКСПО» IV Дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэм

КЪБР-м и Іэтащхьэм и къалэнхэр пІалъэкІэ зыгъэзащІэ КІуэкІуэ Казбек хэтщ «Арабия-ЭКСПО» IV Дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэм, «Урысеймрэ Хьэрыпэ дунеймрэ: ди зэхуэдэ къэкІуэным дытелэжьэным и зэманц» къыхуеджэныгъэм щІэту Москва щекІуэкІам.

КЪЭБЭРДЕЙ-Балъкъэрым и лІыкІуэу абы щыІащ КЪБР-м и Правительствэм и Унафэщ Іыкъ и Іапэ къуэдзэ - мэкъумэш хозяйствэмкІэ министр Говоров Сергей, КЪБР-м экономикэ зыужьыныгъэмкІэ и министр Рахаев Борис, республикэм и промышленнэ, мэкъумэш Іэхъуэщ Іапі Іэ пажэхэм я унафэщІхэр, хьэрычэт Іэхъум хэтхэм щыщхэр.

Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ щыналъэм щыІэ Іэмалхэм, хамэ къэрал щыщхэм экономикэ, щІэныгъэ-егъэджэныгъэ, гуманитарнэ Іэнатіэхэм ехьулІэныгъэ яІэу зэрыщадзлажьэм щытепсэлъыхьащ «Кавказ Ищхьэрэм инвестицэ и лъэныкъуэкІэ щыІэ лъабжьэхэр» зыфІаща сессием. Абы хэщІэнатащ КъуэкІыпІэ Гъунэгъум туризм, логистикэ, мэкъумэш хозяйствэ, ухуэныгъэ, гъэсныныпхъэ-энергетикэ, промышленность, финансыр ІэхъуэхэмкІэ хуаІэ сату-экономикэ пыщІэныгъэхэр нэхъри гъэбыдэным пыщІа Іэхъуэхэр. Къэралым бизнес Іэнатіэм зыщІигъэкъуэныкІэ щыІэ щэсыпІэхэм, инвестицэ проектхэр гъэзэщІэным хуэунэтІауэ къэбГъэсэбэп хъуну Іэмалыфіхэм, мыхьэнэшхуэ зиІэ, лъэныкъуитІми я фейдэ зыхэлъ нэгъуэщІ унэтІныныгъэхэми щыхэплъащ эзІущІэм.

Зэпсэльныгъэхэм хэтащ Урысей Федерацэм Кавказ Ищхьэрэм и ІэхъуэхэмкІэ и министр Чеботарёв Сергей, Урысей Федерацэм и Президентым и полномочнэ лІыкІуэу Кавказ Ищхьэрэ федеральнэ округым щыІэ Матовников Александр, КИФЦІ-м хьэхъэ щыналъэхэм я Іэтащхьэхэр, къэралым и министерствэхэмрэ хьэрыпэ къэралхэм я сату-промышленнэ палатэхэмрэ, Іэхъу зэдзэщІэным пыщІа Урысей-Ливан советым я лІыкІуэхэр.

А махуэ дыдэм УФ-м Кавказ Ищхьэрэм и ІэхъуэхэмкІэ и министерствэр я щІэгъэкъуэну къызэІуахащ «Кавказ унэ» зыфІаща, илъэс хъурейм зыщыбгъэпсэху хьу «Іуащхьэмахуэ», «Архыз», «Ведучи» комплексхэм я Іэмалхэм хамэ къэрал къикІаехэм щыгъаззэщащІэ экспозицэр.

Мы зэманым Къэбэрдей-Балъкъэрымрэ хьэрыпэ къэралхэмрэ зэдзлажьэныкІэ Іэмал нэхъыбэр зэдзщІэр турист, рекреацэ Іэнатіэхэрщ, цІыхухэм зыщагъэпсэху икІи зыщагъэхъуж Іэхъуэщ Іапі Іэхэм, АПК-м зегъэужьынырщ, мэкъумэш продукцэхэр, сырьехэр яхуегъэшэнырщ.

«Арабия-ЭКСПО» IV Дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэр гъатхэпэм и 8 - 10-хэм иджы яІэпэ щекІуэкІауэ арац Москва и «Манеж» выставкэ зал нэхъыщхьэм икІи абы къыхьэлІащ Урысейм и щыналъэ 85-м, хьэрыпэ къэрал 22-м я лІыкІуэхэр, абыхэм Сауд Хьэрыпым, Хьэрыпэ Эмират Зэгуэтхэм, Алжирым, Мысырым, Тунисым, нэгъэщІхэми къикІахэр яхэту.

КЪБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі Іэ.

Тыркум щыІэзхэт Кавказ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм я федерацэм деж

ПщІэ зыхуэтщІ ди хэкуэгъу лъапІэхэ! ПщІэ зыхуэтщІ Шекерджи Илдыз!

Дунейпсо Адыгэ Хасэм и Гъэзэщ Іакі уэ гупым хэтхэм я цІэкІи си щхьэкІи гуапэу сынохъуэхъу Тыркум щыІэзхэт Кавказ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм я федерацэм и тхьэмадзэу уэзрыхахам папщІэ!

Кавказ жылагъуэ зэгухьэныгъэхэм я федерацэр Тырку Республикэм илъэс куэд хъуауэ щолажьэ. А зэманым Хасэм хуэзфІэкІар мащІэкъым, адыгэ лъэпкъым и щІыхьыр зыІэт Іэхъу дахэ куэд иригъэкІуэкІащ. Уэри, Илдыз, абы уи гуащІэ ин хэпІыхьащ.

Дляэкіи дыпщоугъэ Хасэм и гуащэ дахэу, ди зэпыщІэныгъэр нэхъ быдэ хъун папщІэ, лъэпкъ щэнхабзэр Тырку Республикэм щыхъумэным, адыгэбзэр, адыгэ хабзэр, нэмысыр, щефІэкІуэным нэхъ лъэщу, тхуэзфІэкІ псори къэдгъэсэбэпу дызэгъуэсу дытелажьэхьыну.

Тхьэм жиІэ фыщыпсэу къэралым и пщІэр фІыгъыну, хэкурысхэмрэ хэхэсхэмрэ зэпыщІэным хэфІъхьэ гуащІэдэкІыр нэхъ ин хъуну, ехъулІэныгъэшхуэхэр фиІэну, фи лэжьыгъэм и хъер фльагъуну.

Дигукіи ди псэкіи дывохъуэхъу узыншагъэ быдэ, насып, ехъулІэныгъэ, гъуэгуанэ дахэ Тыркум щыпсэу адыгэ псоми фиІэну.

ПщІэ хъыфхуэзыщІ, Дунейпсо Адыгэ Хасэм и Гъэзэщ Іакі уэ гупым къыбгъэдэкІыу **СЭХЪУРОКЪУЭ Хьэутий.**

● Хъуэхъу

КАФФЕД-м и гуащэ Шекерджи (Мамхэгъ) Илдыз

Тыркум щылажьэ Кавказ Хасэхэм я федерацэм и зимычэзу зэхьэхьэшхэр мэлыжьыхьым и 7-м екІуэкІащ. Илъэс зыбжанэкІэ КАФФЕД-м и тхьэмадзэу щыта Хьэгъундокъуэ Яшар политикэм епха къэрал лэжьыгъэ зэрыпэрыхьам къыхэкІыу, жылагъуэ Іуэхур къигъэнэн хуей хъуати, абы и пІэкІэ унафэщІу хахащ бзылъхугъэ гуащІафІэ Шекерджи (Мамхэгъ) Илдыз.

МАМХЭГЪ Илдыз куэд щІауэ хэтщ КАФФЕД-м и лэжьыгъэм, ар Хьэгъундокъуэм и къуэдзэу лажьащ. Лъэпкъ Іуэхум хуэмыщхьахьу, адыгэбзэр фЫы дыдэу игъэшэрыуэу, хэхэсхэмрэ хэкурысхэмрэ я зэпыщІэныгъэмрэ зэныбжьэгъугъэмрэ япэ иригъэщу, ди къуэш, шыпхъуэхэр адыгэу къызэтенэным гурэ псэкІэ хуэпабгъэу апхуэдэщ. Езыр хуабжьу цІыхубз жыджэрщ, и Іэхъу зехьэкІэжкІи, и гупсысэкІэжкІи къэтщІыхуну дыхунэсащи, сыт хуэдэ къалэнми зэрыпэлъэщынур ди фІэщ мэхъу.

Илдыз унагъэщ, и щхьэгъусэ Мамхэгъ Джумхьурэ абырэ зыпхъэрэ зы къуэрэ яІэщ.

Мамхэгъ Илдыз дохъуэхъу къыхуагъэфэща Іэнатіэм хьэр куэд къыпхикІуэу щыпэщ, зыпэрыхьа Іэхъумкіэ иІэ мурад псори къехъулІэну.

Къэбэрдей Адыгэ Хасэ.

Хьэрычэтыщ Іэхэр лэжьэфын папщІэ

● КъБР-м и Парламентым

КЪБР-м и Парламентым Экономикэмкіэ, инвестицэхэмрэ хьэрычэт Іэхъуэмкіэ, Спортымрэ туризмэмкіэ и комитетхэм хэтхэм иджыблагъэ къэзыгъэлъагъэ зэІущІэм щытепсэлъыхьащ Къэбэрдей-Балъкъэрым хьэрычэтыщІэхэм я хуитыныгъэхэр хьэмэным теухуауэ щрагъэкІуэкІ лэжьыгъэм.

КЪР-м и Парламентым Экономикэмкіэ, инвестицэхэмрэ хьэрычэт Іэхъуэмкіэ и комитетым и унафэщІ **Іэпщэ Заур** жиІащ республикэм зиужьыныгъэ хьэрычэт Іэхъуэм мыхьэнэшхуэ зэриІэр, УФ-м и Президент Путин Владимир мызэ-мытІэу зэрытепсэлъыхьар хьэрычэтыщІэхэм защІэгъэкъуэным гулъытэ хэха зэрыхуащІыпхъэм, абыхэм я Іуэхум зэрызэрагъэужьыным лъэпощхьэпо хуэхъуэхэм елэжьын, законхэр егъэфІэкІуэн зэрыхуейм.

Апхуэдэу къэралым и Унафэщ Іым Федеральнэ Зэхуэсым хуигъэлъэгъуащ 2021 гъэм щІышылэм и 1-м щегъэжьауэ хьэпщІэныгъэ-кІэлъыплъныгъэ лэжьыгъэр кьанэ щыМыІэу зэрахъуэжьыну, илъэситІым къриубыдэу мардэщІэхэр яубзыхуну.

- А псори зытеухуар ди экономикэм, хьэрычэт Іэхъум зедгъэужьыныщ, - къыхигъэщащ Іэпщэм.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и хьэрычэтыщІэхэм я хуитыныгъэхэр хьумэныкІэ и управленнем **Афэщыж Юрий** жиІащ мы зэманым властым и органхэм, къэрал Іэхъущ Іапі Іэхэм, бизнес зэгухьэныгъэхэм зэгурыІуэныгъэ 35-рэ иращІыпІаУэ зэрыщытыр.

Федеральнэ налог Іэнатіэм къызэрипщІатамкІэ, 2018 гъэм хьэрычэт Іэхъу мыинрэ курыту республикэм щІэнэм и бжыгъэр 5111-рэ мэхъу, ар 2017 гъэм елъытауэ процент 22-кІэ нэхъыбэщ. Хьэрычэтыщ Іэхэм я бжыгъэр мин 14 мэхъу.

2018 гъэм республикэм и прокуратурэм экономикэм пыщІауэ уголовнэ Іэхъу 73-рэ къиІэтащ. Нэгъабэ къэпщытэныгъэ лэжьыгъэу мини 2-рэ 745-рэ хуит ищІащ, 2019 гъэм 2706-рэ ирагъэкІуэкІыну прокуратурэр арэзы техъуащ.

КЪБР-м и Парламентым зыкъызэрыхуигъэзам тету, прокуратурэр республикэ закон 21-м я проектхэм хэпІъащ, КЪБР-м и бюджетым теухуари хэту. Гулъытэ хэха зыхуащІахэм ящыщщ мэкъумэш Іэнатіэмрэ туризмэмрэ епха хьэрычэт Іуэхухэм зауэкьыным лъэпощхьэпо яхуэхъуэхэр.

АфэщІыжым къыхигъэщащ 2018 гъэм я Іэхъущ Іапі Іэм щІыхь 83-м зыкъызэрыхуагъэзар. Абыхэм ящыщу 35-м я Іэхъур хуэзжагъэкІащ, хьэрычэтыщІэ 15-м я хуитыныгъэхэр яхъумащ.

КЪР-м и Парламентым Спортымрэ туризмэмкіэ и комитетым и унафэщІ **Бэрэгъун Арсен** къыщыпсалъэм къыхигъэщащ хьэрычэт Іэхъу мыинмрэ курытымрэ зиІэжр мин 14 хъуу щытмэ, зэгурыІуэныгъэу зэращІыпІам и бжыгъэр абы зэрыфІэмащІэр.

(КІэухыр 2-нэ нап.).

Нобэрэ пщэдейрэ

Мэлыжьыхьым и 11, *махуэку*

♦Фашист гъэрыпІэм исахэр хуит къызэращІыжам и дунейпсо махуэщ. 1945 гъэм гъатхэпэм и 11-м къызэрыІэтаУэ щытащ нэмыцэ лагерь нэхъ ин дыдэхэм ящыщ Бухенвальд (Германием и Веймар къалэм пэмыжьжьэу щащІауэ щытащ) исхэр.

♦Паркинсон узыфэм ебэныным и дунейпсо махуэщ. А узыфэр къэзыхута докутыр Паркинсон Джеймс къыщалъхуа махуэм (1755 гъэм мэлыжьыхьым и 11-м) теухуауэ яГъэуващ 1997 гъэм.

♦Къырым Республикэм и Конституцэм и махуэщ, 2014 гъэм мэлыжьыхьым и 11-м Къырым Республикэм и Къэрал Советым кьащІащ.

♦1147 гъэм яп дыдэу къаГъэсэбэпауэ щытащ «Москва» псальэр.

♦1803 гъэм Франджым нэгъуэщІ къэрал Іэхъуэхэмкіэ и министр Талейран Шарль жардэм къыхилъхьащ я Луизианэ щыналъэр зэрыщыту США-м иращэным теухуауэ.

♦1857 гъэм император Александр ЕтІуанэм Урысейм и Къэрал гербыр - щхьитІ зыфІэт бгъэр зыхэщІыхьар - къэщтэным теухуа унафэ ищІащ.

♦1909 гъэм къалэщІэм, зы илъэс дэкІмэ, Тель-Авив зыфІащынум, и лъабжьэр яГъэтІылъащ.

♦1919 гъэм Лъэпкъхэмкіэ Лигэм егъэщІылІауэ къыззрагъэпэщащ Лэжьыгъэмкіэ дунейпсо зэгухьэныгъэр.

♦1927 гъэм лэжьакІуэхэм, мэкъумэшыщІэхэм, сэлэтгербуг щІэныгъэмкіэ и академием и член-корреспонденту щыта, Урыс театрыр зэфІэувэным хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщІа **Островский Александр** къызэралъхуэр илъэси 196-рэ ирокъу.

♦Урысей империем и Министрхэм я советым и жужьей унафэщІу щыта **Голицын Николай** къызэралъхуэр илъэси 169-рэ ирокъу.

♦Урыс революционер, Ленин Владимир и къуэш нэхъыжь **Ульянов Александр** къызэралъхуэр илъэси 153-рэ ирокъу.

♦Актёр, СССР-м и къэбзэ артист, РСФСР-м и Къэрал саугъэтыр зыхуагъэфаща **Копелян Ефим** къызэралъхуэр илъэси 106-рэ ирокъу.

♦Публицист, КЪБР-м щэнхабзэмкіэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ **КІымыхъу Жылэбий** къызэралъхуэр илъэс 88-рэ ирокъу.

♦Испанием щыщ оперэ хъэрэжьакІакІуэ цІэрыІуэ, хъэрэжьакІуэ къызэралъхуэр. Къэрал куэдым я дамыгъэ Іэпі Іэхэр зыхуагъэфэща **Кабалье Монсеррат** къызэралъхуэр илъэс 86-рэ ирокъу.

♦Совет усакІуэ-уэрэдус, дунейпсо конкурс куэдым я лауреат **Дербенёв Леонид** къызэралъхуэр илъэс 88-рэ ирокъу.

♦ТхакІуэ, публицист **Къущхьэунэ Алексей** къызэралъхуэр илъэс 77-рэ ирокъу.

♦Эстрадэм и актёр, УФ-м щІыхь зиІэ и артист **Гальцев Юрий** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.

♦УФ-м спортымкіэ щІыхь зиІэ и мастер, 2004 гъэм Афины щекІуэкІа Олимп Джэгуэн чемпион щыхьуа, Урысейм а спорт лІэужьыгъуэмкіэ и командэ къыхэхам и тренер нэхъыщхьэ **Борзаковский Юрий** и ныбжьыр илъэс 38-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэриТымкіэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ, уэщх тІэкІу къыщешхьынущ. Хуабэр махуэм градус 18 - 19, жэщым градуси 9 - 10 щыхьунущ.

Мэлыжьыхьым и 12, *мэрем*

♦ЦІыхум хьэршым пэр лъагъуэ щыхиша дунейпсо махуэу ООН-м игъэуващ

♦Авиацэмрэ космонавтикэмрэ я дунейпсо махуэщ. 1961 гъэм Гагарин Юрий «Байконур» щаутІыпща «Восток» къхъухьым ису дунейм щыяпэу хьэршым лъэтащ.

♦Къэзахъстаным ЩІэныгъэм и лэжьакІуэхэм я махуэр щагъэлъапІэ

♦1606 гъэм Инджылызым и пащтыхь Яков Езанэм Инджылызымрэ Шотландиемрэ я къэрал ныпыр къэщтэным теухуа унафэ ищІащ. Иджы ар Великобританием и къэрал бэракъщ.

♦1633 гъэм Италием щыщ астроном, физик Галилей Галилео и судыр Рим къалэм ящІэн щыщІадзащ. Илъэс 70 хьуа щІэныгъэлІыр яГъэхуаншэрт Коперник Николай и Іэхъу епЛъыкІэхэр, Дыгъэм и хъуреягъыр ЩІым зы илъэсым къриубыдэу къызэрикІуэхьэм теухуауэ, зэрыдиІыгъамкІэ.

♦1861 гъэм Урысейм и пащтыхь Александр ЕтІуанэм унафэ къыдигъэкІащ лэжьакІуэхэм папщІэ сымаджэщ Санкт-Петербург къыщызэІухыным теухуауэ.

♦1861 гъэм США-м Граждан зауэм, «Ищхьэрэмрэ Ипщэмрэ яку къыдэхъуа зауэ» зэрыфащам, щыщІидзащ.

♦1919 гъэм Совет Урысейм коммунистэм яп щэбэт щІыхьэху щрагъэкІуэкІащ - Москва-Сортировочная станцым мафІэгуищ щызэрагъэпэщыжауэ щытащ а махуэм.

♦1943 гъэм Франджым «Нант» футбол клубыр къыщызэрагъэпэщащ.

♦1985 гъэм Горький къалэм дэт заводым «Волга» ГАЗ-24 автомобиль лІэужьыгъуэм хуэдэу къыщыщІагъэкІар зы мелуан ирикъуащ.

♦Пьесэ щІэ нкъуэм щІигъу зи Іэдакъэм къыщІэкІа драматург цІэрыІуэ, Петербург щІэныгъэхэмкіэ и академием и член-корреспонденту щыта, Урыс театрыр зэфІэувэным хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщІа **Островский Александр** къызэралъхуэр илъэси 196-рэ ирокъу.

♦Урысей империем и Министрхэм я советым и жужьей унафэщІу щыта **Голицын Николай** къызэралъхуэр илъэси 169-рэ ирокъу.

♦Урыс революционер, Ленин Владимир и къуэш нэхъыжь **Ульянов Александр** къызэралъхуэр илъэси 153-рэ ирокъу.

♦Актёр, СССР-м и къэбзэ артист, РСФСР-м и Къэрал саугъэтыр зыхуагъэфаща **Копелян Ефим** къызэралъхуэр илъэси 106-рэ ирокъу.

♦Публицист, КЪБР-м щэнхабзэмкіэ щІыхь зиІэ и лэжьакІуэ **КІымыхъу Жылэбий** къызэралъхуэр илъэс 88-рэ ирокъу.

♦Испанием щыщ оперэ хъэрэжьакІакІуэ цІэрыІуэ, хъэрэжьакІуэ къызэралъхуэр. Къэрал куэдым я дамыгъэ Іэпі Іэхэр зыхуагъэфэща **Кабалье Монсеррат** къызэралъхуэр илъэс 86-рэ ирокъу.

♦Совет усакІуэ-уэрэдус, дунейпсо конкурс куэдым я лауреат **Дербенёв Леонид** къызэралъхуэр илъэс 88-рэ ирокъу.

♦ТхакІуэ, публицист **Къущхьэунэ Алексей** къызэралъхуэр илъэс 77-рэ ирокъу.

♦Эстрадэм и актёр, УФ-м щІыхь зиІэ и артист **Гальцев Юрий** и ныбжьыр илъэс 58-рэ ирокъу.

♦УФ-м спортымкіэ щІыхь зиІэ и мастер, 2004 гъэм Афины щекІуэкІа Олимп Джэгуэн чемпион щыхьуа, Урысейм а спорт лІэужьыгъуэмкіэ и командэ къыхэхам и тренер нэхъыщхьэ **Борзаковский Юрий** и ныбжьыр илъэс 38-рэ ирокъу.

Дунейм и щытыкІэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэриТымкіэ, Налшык пшэр техьэ-текІыу щыщытынущ, уэщх тІэкІу къыщешхьынущ. Хуабэр махуэм градус 15 - 16, жэщым градуси 9 - 10 щыхьунущ.

Зыгъэхьэзырар **ЖЬЭКІЭМЫХЪУ Маринэщ.**

● Футбол

Фыдогъэблагъэ!

Урысей Федерацэм футболымкіэ и етІуанэ дивизионым и «Ипщэ» гуп

ТІощІрэ етІуанэ джэгуэгуэ
«Спартак-Налшык» - СКА *(Дон Іуг Ростов)*
Налшык.
«Спартак» стадион.
Мэлыжьыхьым и 12.
Сыхьэт 17-м.

Лъэпкъ Іущыгъэ:

Шыуаным илъыр зымышхыжьынур гуэным илъым тогужьеикІ.

Процент 71-кІэ нэхъыбэ хъуащ

Урысейм и зыгъэпсэхупІэ-зыгъэхъужьыпІэ нэхъыфІэхэм ящыщу къалъытащ Нартсанэ, Псыхуабэ, ЕсэнтІыгу, Железноводск (Ставрополь край) къалэхэм щыІэхэр. Кавказым и Псы Хущхьэу щыналъэм хьихьэ къалэхэм илъэсым къриубыдэу кокІуэ цІыху зы мелуаным щІигъу.

АБЫХЭМ нэмыщІ, цІыхухэм зыщагъэпсэхуну яфІэфІщ Аушыджэр (Къэбэрдей-Балъкъэр), Саки (Къырым), Карачи гуэлыр (Новосибирск область), Тумнин псыхэр (Хабаровск край), Теберда (Къэбэрдей-Шэрджэс) щІыпІэхэм.

Урысейм туризмэмкіэ и федеральнэ Іуэхущ Іапі Іэм къызэриталкіэ, ди къэралми нэгъуэщІ хэкухэми щыщу Урысейм зыщызэпІупльэх туристхэм я бжыгъэр илъэсиблым къриубыдэу процент 71-кІэ нэхъыбэ хъуащ.

КЪБР-м и Іэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-Іуэхущ Іапі Іэ.

Хьэрычэтыщ1эхэр лэжьэфын папщ1э

(К1эухыр. Пэщ1эдзэр 1-нэ нап.)

КъБР-м и хьэрычэтыщ1эхэм я хуитынырг1эхэр хъумэныжк1э и уполномоченнэм къыхиг1эщащ зэгурыг1эныгъэ зращ1ылар езы хьэрычэтыщ1эхэр зэрыарморар, ат1э хэзнпщ1энагъэ-к1эльпл1ынырг1э лэжьыгъэхэр кьыззыг1эпэщ 1уэхущ1ап1эхэрауэ зэрыщ1тыр. Къапщтэмэ, апхуэдизу мы зэманым республикэм щылажьэр 44-рэ мэхъу. «Цыхухэм зыкъызэрытхуагъаазэ псоми дэ дыхоплъэ, республикэм и районхэм дык1уэурэ 1уэхур зы1утыр щызэхыдог1эхк1. Нэхъыбэу ахэрщ дызэлэжьыр», - дыщ1игъащ Афэщ1ыжым.

КъБР-м и прокуратурэм и 1энат1эхэм 2018 гъэм ирагъэк1уэк1а лэжьыгъэм тепсэльыхьащ 1уэхущ1ап1эм Щ1ыхухэм я хуитынырг1эхэр зэрахъумэм, федеральнэ законодательствэм къыщыг1эльэг1уар зэрагъэзащ1эм к1эльыпл1ынымк1э и къудамэм и унафэщ1 **Лукьянов Артём**.

УФ-м и УФАС-м Къабэрдей-Балъкъэр Республикэм щ1э и къудамэм и унафэщ1ым и к1уэдзэ **Къумахуэ Аннэ** жи1ащ и лэжьыг1эр зыхуэзунэт1ар хьэпшып л1эужьыг1уэхэр нэхъыбэ зэращ1ыныр, 1уэхутхьабзэхэр егъэф1эк1уэныр, уасэмрэ фIагъымрэ зэтехуэу щытынымк1эльыпл1ынымр зэрыарар.

Къ1эта 1уэхум техуэауэ зэ1ущ1эм къыщ1спсэльащ «Деловая Россия» урысейпсо жылагъуэ зэгухьэныгъэм и Къэбэрдей-Балъкъэр щ1ынальэ къудамэм и унафэщ1 **Щ1оджэн Роберт**, хьэрычэт 1уэху мыинымрэ курытымрэ защ1эгъэкъуэнымк1э «Опора России» урысейпсо жылагъуэ 1уэхущ1ап1эм и щ1ынальэ къудамэм и унафэщ1 **К1ыулъыкъуэ Альберт**, «КъБР-м и хьэрычэтыщ1эхэмрэ промышленникэмрэ я зэгухьэныгъэм и правлензм и унафэщ1ым и япэ к1уэдзэ, КъБР-м и АККОР-м и советым и унафэщ1 **Губэщ1ыкI Жантемыр**.

- Нобэ зи гугъу тщ1а 1уэхум зэпымыууэ республикэ унафэщ1хэм я нэ1э тетщ, псом хуэмыдэу КъБР-м и Iэтащхьэм деж инвестицэхэмрэ хьэрычэт 1уэхумк1э щыIэ советым. Дыщогуг1э зэман г1унэгъум нэхъ мащ1э хъуну къэдг1эльэг1уа гугъуехьэхэр, - жи1ащ Iэпщэ Заур.

КъБР-м и Парламентым и пресс-1уэхущ1ап1э.

● Форум

Къэрал 15-м къик1ахэр

Бэрбэч Хьэт1ут1э и цIэр зезыхьэ Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым и пресс-1уэхущ1ап1эм хьыбар къыз1эрыдигъэщ1амк1э, а еджап1э нэхъыщхьэм иджыблагъэ щызэ1ущ1ахэм яхэтащ Москва къэрал зэхущытык1эхэмк1э и институтым (МГИМО), Ингуш къэрал университетым, Кавказ Ищхъэрэм Гъуэдзэхэмк1э и къэрал институтым, Налшык дзт гимназие №4-м щеджэхэр, зэхыхьэр къыз1эзыг1эпэщ ф1ы сымхэр.

МГИМО-м и студент 24-м, къэрал 15-м щыщым, Минводы и аэропортым гуапэщ1ащ КъБКъУ-м и волонтёрхэр. Абдежым ахэр щызэрыц1ыхуащ, махуищк1э екIуэк1ыну форумым и программэм щыг1уаз1э зыщыхуащ1ащ.

Ди республикэм къэк1уа хьэщ1эхэр япэщ1ык1э Малкэ къуажэм и Iэшэлъашэм щ1э1э шы заводым яшащ, абы щ1ы1ыгъ псэущхьэ дахэхэм я къэгъэхук1эм, зэрыщ1ыту к1ащ1тэмэ, адыг1эшхэм ижьк1эрэ къыдэг1уэгурык1уэ и тхыдэм и гугъу щащ1ащ.

Къык1элыык1уэ махуэм МГИМО-м и студентхэр КъБКъУ-м и хэщ1ап1эу 1уащхьэмахуэ л1ьапэ щ1ы1эм ирагъэлэг1ащ. Абдежми бысымхэмрэ хьэщ1эхэмрэ щхьэж къыздик1а, зыщ1ыщ къэралым, щ1ынальэм щ1ыпсэу л1эпк1ъхэм я щэнхабзэм, тхыдэм щытепсэлыхьащ. Ауэ, ит1ани, США-м, Китайм, Малайзием, Франджым, Исландием, Болгариеи, Индиеи, Даниеи, Ираным, Мысырым, Испаниеи, Сербиеи, Эфиопиеи щыщхэу МГИМО-м щеджэ студентхэм псом нэхърэ нэхъ гукъинэж ящыхъуэу к1ал1ытэр Iуащхьэмахуэ бгыжь уардэм уэсым щ1ит1эна и джабэ нэк1ухэм къыз1эрыщ1рагъэк1ыгъ, л1эпк1ъ шхыныгъэхэр зэрыщ1ыГагъэхуарщ, щ1ып1э дахэхэм сурэтхэр зэрыщ1ызытрагъэхарщ.

Бахъсэн и лъэпкъ1ащхьэхэм къращэхыжа хьэщ1эхэм, апхуэдэуи, тельыдж я ящ1ыхуащ Налшык к1ал1э къаз1эрыщ1епжьа щ1ык1эр. Абыхэм КъБКъУ-м и щ1ыхьэп1э нэхъыщхьэм деж къащ1ып1ып1эрт л1ьапк1ъ фащэ екIуэхэмк1э з1ущхуэп1ык1а, «Шэрджэсхэм я шуудзэ-тхыдэ жылагъуэ» зэгухьэныгъэм хэт шууейкэр. А махуэм еджап1э нэхъыщхьэм щ1ыз1ущ1ахэр тепсэльыхьащ адыг1эхэм шым ехьэл1ауэ тхыдэм к1ыкIуэц1раха хабзэ-бзыпхъэ щхьэхуэхэмк. Ди республикэм и щ1ыхьэпкр г1ун1ыгъэм ирагъэлъап1ыхьащ.

Форумым и лэжьыгъэм к1ытл1асэу къыз1эрагъэпэщ пленар з1ущ1эм хьэщ1эхэр щытрагъэпсэльыхьащ Кавказым щал1эг1уахэм я щ1ыщ1уку1нэж нэхъ я щ1ыхуахэм.

КъБКъУ-м щеджэну зызыг1эхьэзызырэм ядэ1эпык1ынымк1э и проректор Къэжэр Артур зэхьыхьэм хэтхэм защ1ыуигъаазэм, къыхиг1эщащ мыбы хуэдэ з1ущ1эхэр сэбэпышхуэ зэрыхъур, къэрал хэхуаку зэхущытык1эхэр дипломатие Iэмал1эм хуэг1эк1уэныкIи, щ1ынальэ зэмыл1ужьыг1уэхэм щ1ыщхэм Кавказыр, зэрыщ1ыту к1ащ1тэмэ, Урысейр нэхъыфIу къег1эщ1ыхунымк1и.

«Хуабжьу срогуфIэ щ1ып1э куэдым щ1эрыIуэ щ1ыхъуа МГИМО еджап1э нэхъыщхьэм и Iыхьэр ди университетым зэрыщ1ыхьщ1эм. Дэ дыкъап1щтэмэ, ди деж щ1оджь къэрал 40-м щ1игъуэм к1ыкIа ныжьк1ыщ1эхэр, ди студентхэр дипломатием щ1ыхуэдг1эхьхьэзырыну «Къэрал зэхаку зэхущытык1эхэр» унэт1ынырг1эщ1и къызыдог1эпэщ, - к1ыхиг1эщащ Къ1эжэрым.

Форумым зыхуэг1уэвык1 къалэн нэхъыщхьэхэм тепсэльыхьащ ар къыз1эрап1ащ1ым зи жэрдэмэ гуащ1и хэзыльхьа, Къэрал Думэм и депутатым и дэ1эпыкъуэгъу, МГИМО-ми КъБКъУ-ми щезыг1ащ1эж Къаскъуэл Аслъэн. «Нэрыльагъуэ ди проектым зэрызиужьырэ, к1ыхьыхьэхэр къызд1ик1ыналъэхэм я бжьг1эм зэрыхэхъуэрэ. Нобэ дэ мыбдежым щыдольагъу Ингушым щыщ ди хьэщ1эхэр. Форумым къек1уэл1а псоми сынывохъуэхьу, ди деж щ1ызыхэфщ1а ныбжьзг1ыгъэм, г1уапагъэм, хэщ1 ямы1эрэ хэхъуэ з1эпыту, и1эхъ куэдк1э зыдэжьыну», - жи1ащ Къаскъуэлым.

Пленар з1ущ1эм и к1эухым КъБКъУ-м и художественнэ гупхэм хьэщ1эхэм папщ1э яг1ъхьэзыра концерт яг1ъл1эг1уащ.

КЪУМАХУЭ Аслъэн.

● Тэрч щ1ыналъэ

Мазит1 лэжьыгъэм яужь йохьэ

Тэрч щ1ыналъэм щек1уэк1ащ ныбжь зи1э ц1ыхухэм мылъкук1э защ1эгъэкъуэным техуэа щ1эбт щ1ыхьэху.

ЩIЫУЭПС къабзагъэр хъумэным тегъэщ1ауэ къыхалъхьа мы Iэхум ипкъ иту, мэз л1ьапэкэр, псы Iуфэкэр, г1ыгъэгубгъэкэр зыхуей хуагъэзащ и к1и а Iэхур щ1ыгъэк1а щ1ыпIэхэм к1эрыхубжьэрыхурэ пхъэнк1ийуэ тонн 60-м нэх техникэхэмк1э ирапащ1. Лэжьыгъэшхуэ къыщ1рахьэл1ащ Тэрч къалэм и зыгъэпсэхупIэ паркым, л1ъэс зек1уапIэхэм, фэеплъ щ1ып1эхэм, гуэл Iуфэм.

Мыпхуэдэ щ1ыхьэхэр г1ытхэм фызэрытехьэрэ районым и жылагъуэ псоми щрагъэк1уэк1, к1уаужь адміністрацэхэм я нэ1эм щ1эту а лэжьыгъэм пащэнущ мэкъуаугъуэм и 1-м нэсыху. Щ1ыуэпсэр гъэкъэбзэным жьыджэру хэтнущ1 Джылахьстэнэйм и Iэхуущ1ап1э псоми я лэжьак1уэхэр, ныбжьыщ1эхэр.

ШЭРЭДЖ Дисэ.

ЩIДАА-м и академик, абы и яп1э вице-президенту щыта, Адыгэ Республикэм, Кубаным щ1эныгъэхэмк1э щ1ыхь зи1э я лэжьак1уэ, филологие щ1эныгъэхэм я доктор, профессор Бырсыр Батырбий Мыхьмуд и къуэр л1ьапк1ъ щ1эныгъэм и къыззгъэпэщак1уэ нэсхэм, абы зы1эрыгъэхьа ехъу1эныгъэхэм хэлъхьэныгъэ ин хуэзыщ1ахэм ящ1ыщ, Бырсырыращ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмк1э и яп1э министру щытар. Батырбий и фIыгъэ куэд хэлъщ адыгэ щ1ыналъэм щ1эныгъэм зэрыщ1ыжьыам. Лъэпк1ыл1 щ1эджащэм и ныбжьыр мы махуэхэм илъэс 80 ирик1уащ.

БЫРСЫРЫР Адыгейм хьыхэ Щ1оджэн щ1ынальэм и Хьэкурынэхьэл1э къуажэм къыщ1ащ1ахуащ. Щ1ыклер фIы дыдэу къиуха нэужь, щ1ал1эщ1эм мурад ищ1ащ и унагъуэм защ1ит1ыжьуэну и1ки илъэсит1-щ1ык1э щ1ылэжьащ я жьыл1эм щ1ы1эхэт колхозым. Махуэ псом губгъуэм итами, къару имыльэу ешауэ ун1эм къэк1уэп1эжьми, еджэныр зи гуращэ щ1ал1эр тхыльым к1эрыст: имыщ1э зригъащ1ыт, ищ1эхэри к1ыпщыт1эжьыт. 1958 гъэм Бырсырым и хъуэпсап1эр зы1эригъэхьащ. Ар щ1эт1ыкъэхэм Тбилиси дэт къэрал университетым и филологие къудамэм. Абы Батырбий кууэ щ1ыхуеджащ кавказыбзэхэм, абыхэм зэщ1ехьэщ1ык1ыныгъэу я1эр, дзтхэнэми и ухэзк1эр, хьэл1эмэтг1ыу я1эхэльыр зыгурич1ыэ1уащ.

Щ1эныгъэ нэхъыщхьэ зригъэг1ыэтауэ Бырсырыр щал1ъуэ щ1ыналъэм къэхъумк1э щ1ыгъэк1ащ 1963 гъэм. Щ1ал1эщ1эм и Iэщ1агъэмк1э лэжьэн щ1ыщ1идзащ Щ1оджэн районым хьыхь1э Пщ1ыжь къуажэм дэт курыт школым. Зи Iэнат1эм гурэ псэк1э бг1ьдэт егъэджак1уэ щ1ал1эм, зи анэдэльхубзэр зи псэм хэлъу къэхъуам, зан щ1ыу къыдик1эхащ еджак1уэ ц1ык1уэрэи, абыхэм я адэ-анэхэри, къыдэлажьэхри, школ унафэщ1хэри. Абы и гъэсэнхэм хуэдэу адыг1эбзэм хуэзыгъуэу еджап1эм щумыг1ъутынми ярейт. Езы егъэджак1уэми бг1ьдэдэ щ1ынигъэм, зэфI эк1ым махуэ къэс хиг1ьахъуэрт. Куэд дэмык1ыу Бырсырыр школ директорым и къуэдзэу иг1ъуваш. И къэнэжьтар нэхъыбэ хъуами, Батырбий и Iэщ1агъэм хуиIэ хьэлэмэтгъэм, л1ажьыгъэм зэрыхущыт щ1ык1эм Iэщ1атэкъым, нэхъри зиужь, ефIак1уэ мыхьэжи.

Апхуэдэ щ1эныгъэ куу зыбгъэдэлъ, жьыджэрагъ1ыыхуэ зы-хэльъ щ1ал1эм гу л1ьамы1эу къэнакъым. 1966 гъэм Бырсырыр ирагъэблэг1ащ Адыгэ къэрал пединститутым. Курыт школым зяужь щ1ихьа къэхутэныгъэхэр и л1ьабжьэу абы кандидат л1ажьыгъэ х1ъарзынэ игъэхьэзыращ и1ки ехъу1эныгъэ и1эу ар пхигъэк1ащ. 2001 гъэм доктор диссертацэри иг1ъэзэщ1ащ. Бырсырым и къэхутэныгъэхэр теухуауэ адыгэ г1аголэхэм я зэхэтк1ам, ахэр абхъазыбзэм, убыхыбзэм, нэг1ъуащ1 иберийкавказыбзэхэм егъэпщ1ым.

И щ1эныгъэм зэрыхиг1ахъуэм хуэдэу, Батырбий и к1ыулык1ук1и дэк1уейрт. Институтым адыгэбзэмк1э и кафедрэм ассистенту л1эжьэн щ1эзыдза щ1эныгъэл1 щ1ал1эр 1973 гъэм институтым и филологие факультетым и унафэщ1ым и къуэдзэ, ит1анэ адыгэбзэ, урысыбзэ кафедрэхэм я доцент хъуащ.

Л1ащ1ыгъуэ блэк1ам и 90 гъэхэм я пэщ1эдзэм адыгэбзэр джыным ехьэл1а щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ инхэр иригъэк1уэк1ащ Батырбий. Абы иужьк1э профессор Бырсырыр институтым адыгэбзэмк1э и кафедрэм и унафэщ1у илъэс зыбжанэк1э л1ажьащ. А зэманым к1ыриубыдэу щ1эныгъэл1 пажэм къэхутэныгъэ хьэлэмэтхэр зэфIик1ащ. Ахэр нэхъыбэу ехьэл1ат адыгэ, убых, абхъаз бзэхэм хэт гла-голхэм я ухэхк1эм зэщ1ыку хэлъыпрэ зэщ1ыкъщ1ык1ыныгъэу я1эмрэ. Ахуэдизу абы л1ажьыгъэшхуэ ирихьэл1ащ адыгэбзэм и пэжьыгтхэ хабзэхэр зэхэгъэувэныем, анэдэльхубзэм и орфографие псалъалъэ зэхэл1ъхьэным. Батырбий игъэхьэзыращ и1ки дунейм къытриг1ъхьащ курыт школхэм адыгэбзэр зэрыщ1рагъэдж1ыну тхьилъ зыбжани. Псори зэхэту къащтэмэ, щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ л1ажьыгъэу 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1988 гъэм Бырсырыр и унагъуэр и гъусэу Германием к1уащ, СССР-м Егъэджэныгъэмк1э и министерствэм и унафэк1э. Урысибзэр еджап1э нэхъыщхьэхэм щ1ырэджу илъэс 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1988 гъэм Бырсырым и унагъуэр и гъусэу Германием к1уащ, СССР-м Егъэджэныгъэмк1э и министерствэм и унафэк1э. Урысибзэр еджап1э нэхъыщхьэхэм щ1ырэджу илъэс 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым. И Iэхур дэк1уу щ1эныгъэм зэрыхиг1ахъуэм хуэдэу, Батырбий и к1ыулык1ук1и дэк1уейрт. Институтым адыгэбзэмк1э и кафедрэм ассистенту л1эжьэн щ1эзыдза щ1эныгъэл1 щ1ал1эр 1973 гъэм институтым и филологие факультетым и унафэщ1ым и къуэдзэ, ит1анэ адыгэбзэ, урысыбзэ кафедрэхэм я доцент хъуащ.

Л1ащ1ыгъуэ блэк1ам и 90 гъэхэм я пэщ1эдзэм адыгэбзэр джыным ехьэл1а щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ инхэр иригъэк1уэк1ащ Батырбий. Абы иужьк1э профессор Бырсырыр институтым адыгэбзэмк1э и кафедрэм и унафэщ1у илъэс зыбжанэк1э л1ажьащ. А зэманым к1ыриубыдэу щ1эныгъэл1 пажэм къэхутэныгъэ хьэлэмэтхэр зэфIик1ащ. Ахэр нэхъыбэу ехьэл1ат адыгэ, убых, абхъаз бзэхэм хэт гла-голхэм я ухэхк1эм зэщ1ыку хэлъыпрэ зэщ1ыкъщ1ык1ыныгъэу я1эмрэ. Ахуэдизу абы л1ажьыгъэшхуэ ирихьэл1ащ адыгэбзэм и пэжьыгтхэ хабзэхэр зэхэгъэувэныем, анэдэльхубзэм и орфографие псалъалъэ зэхэл1ъхьэным. Батырбий игъэхьэзыращ и1ки дунейм къытриг1ъхьащ курыт школхэм адыгэбзэр зэрыщ1рагъэдж1ыну тхьилъ зыбжани. Псори зэхэту къащтэмэ, щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ л1ажьыгъэу 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1988 гъэм Бырсырым къэрал к1ыулык1ук1и лъагэ я пэщ1ыгъуэ щ1ыгъуэ. Ар ягъэуващ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмрэ я министерствэм и унафэщ1ым и1эпэ 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1992 гъэм Бырсырым къэрал к1ыулык1ук1и лъагэ я къэхуагъэфэщащ. Ар ягъэуващ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмк1э и министру. А къалэныр иль эситухyк1э щытхъу пылъу ирихьэк1ащ Батырбий. Жьыпэнурамэ, абы и унафэм щ1эту гъэхьэзыра хьэуащ егъэджэныгъэм иджы щьтепщэ 1уэху зекъэк1эщ1эхэр, убзыхуэ хъуащ абы зэрызиужьыну унэт1ыныгъэщ1эхэр. Зэхьуэк1ынымгъэхэм я л1ъэхъэнэм гугъуехь куэд зытелъа курыт школхэм зыкъужьыжащ, я бжьг1эмэ къыхэхъуащ. Еджап1э нэхъыщхьэхэращ, Мейкъуап1э къыщыз1ущ1ахауэ щытащ къэрал технологие университет (МГТУ), Адыгэ къэрал пединститутыр и л1ьабжьэу къызэрагъэпэщащ. Адыгэ къэрал университет. Апхуэдэу Мейкъуап1э къыщыз1ущ1ахауэ щытащ Кубань къэрал медицинэ академием и къудамэ, Урысейпсо есэп еджап1э, Бзэхэр щадж «Актив» филологие центр.

А псоми, шэч хэмылъу, и гуащ1эшхуэ хэлът щ1эныгъэл1 щыпкъэ, л1ажьыгъэм и къызэрагъэпэщак1уэ хьэл1эмэт министр Бырсыр Батырбий. Ар хагъэхьащ. Урысей Ипщэм къыбг1ьдэк1ыу УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмк1э и министерствэм и дежь щылажьэ псоми я Iэманым Бырсырым анэдэльхубзэм и Iуэхк1э зэгурыIуэныгъэ зэхуэмыдэжэр яриухыл1ащ Израильм, Сирием, Хьэрып Эмират Зэгуэтхэм ядэлэжьэну. Кавказыр джынымк1э институт Израилым къыззрыщыз1ущ1ахауэ щытар зи фIыгъэр а щ1эныгъэл1ырщ.

2001 гъэм Бырсырым хьэзыр ищ1ащ ноби щ1эуп1ащ1эшхуэ зи1э и доктор диссертацэр. Адыгэ глаголхэр нэсу щ1ыз1ащ1ырыха, абыхэм я зэхэл1ык1эрэ тхыдэрэ щыубзыхуэ л1ажьыг1эшхуэм щ1эныгъэл1ым нау1э к1ыщ1ищ1ащ а I1уэхум ехьэл1а1э и1э еплъык1эхэр. Ахэр абы едж1эгъэмрэ адыгэ щ1ынхабзэмк1э и факультетым и декану лажьэк1эрэ. «Бзэ к1ыулейсыз щы1эк1ым - щы1эр зи бзэр зыбмыщ1э щ1ыку к1ыулейсыщ», - а псалъэ I1ущхэр зы-зы1эрей Бырсырым и I1уэху бгъэдыхьэк1эхэрщ факультетым иджыри щыпэрытыр. Л1ьапк1ъ щ1ынагъэм и л1ажьак1уэ пажэхэм ящ1ыщ Бырсырыр 2009 гъэм к1ыщ1ыщ1эдзауэ 2017 гъэ пщ1ондэ и пашэу щытащ Адыгэ Республикэм Гуманитар къэхутэныгъэмк1э и щ1эныгъэ институтым.

Адыгэ щ1эныгъэл1 щ1эрыIуэ, жылагъуэ ямыкIыуэ емызэш Бырсыр Батырбий ноби и къару, зэман куэд ирехьэл1э л1ьапк1ъ щ1эныгъэм зегъэужьыным. Абы къызэрыл1ытэмк1э, иджырей егъэджэныгъэр, щ1эныгъэ къэхутэныгъэхэр ухуэн хуей мэхъу мылъкук1э щ1эгъэбыда л1ьабжьэ л1ьэщ щымыIэу. Ит1ани абы къельытэ къэхутэныгъэщ1эхэр зи п1ьапл1э л1ьапк1ъ щ1эныгъэл1эхэр я къару емыблэжэр я зэфI эк1ыр къагъэсэбэпуэ дащ1ащи зэрылажьэр. Щ1эныгъэ ехъу1эныгъэщ1эхэм хуэзышэр арауи жеIэ. Къапщтэмэ, апхуэдэущ еIэ Бырсырым дзыхь къыхуащ1 дэтхэнэ Iэнат1эри сыт щ1ыгъуи зэрырихьэк1ар. Аращ абы жылагъэм пщ1эшхуэ, нэмыс, л1ыитэныгъэ щ1ыщ1эр.

И лэжьыгъэфIхэм папщ1э Бырсырым къыхуагъэфэщащ къэрал дамыгъэхэр, ц1э л1ыагъэхэр. Ар УФ-м цIыхубэ егъэджэныгъэмк1э и отличникщ, УФ-м цIыхухэм щ1эныгъэ нэхъыщхьэ етынымк1э щ1ыхь зи1э и лэжьак1уэщ, Адыгэ Республикэм, Кубаным щ1эныгъэмк1э щ1ыхь зи1э я лэжьак1уэщ, Педагогикэ, социальнэ щ1эныгъэхэмк1э Урысей академиеми хэтщ. Батырбий къыхуагъэфэщащ дамыгъэ л1ьапл1эхэм ящ1ыщ «АкIуУ-м и пащхьэм щиIэ фIыщ1эхэм папщ1э» медалыр (2010 гъэ), Адыгэ Республикэм и Къэрал Советым - Хасэм къыбг1ьдэк1ыу «Хабзэ. Къалэн. Щ1ыхь» (2014 гъэ) дамыгъэр, «АкIуУ-р илъэс 75-рэ ирокIу» медалыр (2015 гъэ), «Щ1ыхьрэ фIыщ1эрэ» орденыр (Абхъаз Республикэ, 2015 гъэ), «Адыгэ Республикэр илъэс 25-рэ ирокIу» (2016 гъэ), нэгъэущ1эхэр.

Профессор Бырсырыр апхуэдэуи жылагъуэ лэжьак1уэ емызэш. Адыгэ I1уэхум игъэпIейтей Батырбий жьыджэру хэтщ л1ьапк1ъ зэгухьэныгъэхэм, I1уэхуфI куэдым я жэрдэмщ1ак1уэу.

Адыгейм и мызакъуэу, нэгъэущ1 къэрал куэдми къыщ1ащ1ыну Бырсыр Батырбий Мыхьмуд и къуэм, зэфIэк1 л1ьагэ зи1э щ1эныгъэл1 щ1ыпкъэм, хэкупсэ нэсым, дохъэхуэху л1ьапк1ым ифI къыззрык1ын л1ажьыгъэ щхьэпэ хуэдэ ирагъэ зэфIихыну, узынщагъэ, г1ащ1э к1ыхь и1эну.

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

● Дифl догъэл1ъап1э

ЗэфIэк1 лъагэ зи1э

ЩIДАА-м и академик, абы и яп1э вице-президенту щыта, Адыгэ Республикэм, Кубаным щ1эныгъэхэмк1э щ1ыхь зи1э я лэжьак1уэ, филологие щ1эныгъэхэм я доктор, профессор Бырсыр Батырбий Мыхьмуд и къуэр л1ьапк1ъ щ1эныгъэм и къыззгъэпэщак1уэ нэсхэм, абы зы1эрыгъэхьа ехъу1эныгъэхэм хэлъхьэныгъэ ин хуэзыщ1ахэм ящ1ыщ, Бырсырыращ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмрэ я япэ министру щытар. Батырбий и фIыгъэ куэд хэлъщ адыгэ щ1ыналъэм щ1эныгъэм хэпщ1ыкIыу зэрызыщиужьам. Лъэпк1ыл1 щ1эджащэм и ныбжьыр мы махуэхэм илъэс 80 ирик1уащ.

БЫРСЫРЫР Адыгейм хьыхэ Щ1оджэн щ1ынальэм и Хьэкурынэхьэл1э къуажэм къыщ1ащ1ахуащ. Щ1ыклер фIы дыдэу къиуха нэужь, щ1ал1эщ1эм мурад ищ1ащ и унагъуэм защ1ит1ыжьуэну и1ки илъэсит1-щ1ык1э щ1ылэжьащ я жьыл1эм щ1ы1эхэт колхозым. Махуэ псом губгъуэм итами, къару имыльэу ешауэ ун1эм къэк1уэп1эжьми, еджэныр зи гуращэ щ1ал1эр тхыльым к1эрыст: имыщ1э зригъащ1ыт, ищ1эхэри к1ыпщыт1эжьыт. 1958 гъэм Бырсырым и хъуэпсап1эр зы1эригъэхьащ. Ар щ1эт1ыкъэхэм Тбилиси дэт къэрал университетым и филологие къудамэм. Абы Батырбий кууэ щ1ыхуеджащ кавказыбзэхэм, абыхэм зэщ1ехьэщ1ык1ыныгъэу я1эр, дзтхэнэми и ухэзк1эр, хьэл1эмэтг1ыу я1эхэльыр зыгурич1ыэ1уащ.

Щ1эныгъэ нэхъыщхьэ зригъэг1ыэтауэ Бырсырыр щал1ъуэ щ1ыналъэм къэхъумк1э щ1ыгъэк1ащ 1963 гъэм. Щ1ал1эщ1эм и Iэщ1агъэмк1э лэжьэн щ1ыщ1идзащ Щ1оджэн районым хьыхь1э Пщ1ыжь къуажэм дэт курыт школым. Зи Iэнат1эм гурэ псэк1э бг1ьдэт егъэджак1уэ щ1ал1эм, зи анэдэльхубзэр зи псэм хэлъу къэхъуам, зан щ1ыу къыдик1эхащ еджак1уэ ц1ык1уэрэи, абыхэм я адэ-анэхэри, къыдэлажьэхри, школ унафэщ1хэри. Абы и гъэсэнхэм хуэдэу адыгэбзэм хуэзыгъуэу ин1ащ адыгэбзэ, урысыбзэ кафедрэхэм я доцент хъуащ.

Л1ащ1ыгъуэ блэк1ам и 90 гъэхэм я пэщ1эдзэм адыгэбзэр джыным ехьэл1а щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ инхэр иригъэк1уэк1ащ Батырбий. Абы иужьк1э профессор Бырсырыр институтым адыгэбзэмк1э и кафедрэм и унафэщ1у илъэс зыбжанэк1э л1ажьащ. А зэманым к1ыриубыдэу щ1эныгъэл1 пажэм къэхутэныгъэ хьэлэмэтхэр зэфIик1ащ. Ахэр нэхъыбэу ехьэл1ат адыгэ, убых, абхъаз бзэхэм хэт гла-голхэм я ухэхк1эм зэщ1ыку хэлъыпрэ зэщ1ыкъщ1ык1ыныгъэу я1эмрэ. Ахуэдизу абы л1ажьыгъэшхуэ ирихьэл1ащ адыгэбзэм и пэжьыгтхэ хабзэхэр зэхэгъэувэныем, анэдэльхубзэм и орфографие псалъалъэ зэхэл1ъхьэным. Батырбий игъэхьэзыращ и1ки дунейм къытриг1ъхьащ курыт школхэм адыгэбзэр зэрыщ1рагъэдж1ыну тхьилъ зыбжани. Псори зэхэту къащтэмэ, щ1эныгъэ-къэхутэныгъэ л1ажьыгъэу 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1988 гъэм Бырсырым къэрал к1ыулык1ук1и лъагэ я пэщ1ыгъуэ щ1ыгъуэ. Ар ягъэуващ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмрэ я министерствэм и унафэщ1ым и1эпэ 150-м щ1игъу и1эщ Бырсыр Батырбий. Абыхэм ящыщ куэд щ1эныгъэл1ым хуиг1ъэпсащ Косовэ (Югославие), Иорданием щ1ыпсэу адыгэхэм я диалектхэр, адыгэ морфологиемрэ синтаксисымрэ я хабзэхэр джыным.

1992 гъэм Бырсырым къэрал к1ыулык1ук1и лъагэ я къэхуагъэфэщащ. Ар ягъэуващ Адыгэ Республикэм егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмрэ я министру. А къалэныр иль эситухyк1э щытхъу пылъу ирихьэк1ащ Батырбий. Жьыпэнурамэ, абы и унафэм щ1эту гъэхьэзыра хьэуащ егъэджэныгъэм иджы щьтепщэ 1уэху зекъэк1эщ1эхэр, убзыхуэ хъуащ абы зэрызиужьыну унэт1ыныгъэщ1эхэр. Зэхьуэк1ынымгъэхэм я л1ъэхъэнэм гугъуехь куэд зытелъа курыт школхэм зыкъужьыжащ, я бжьг1эмэ къыхэхъуащ. Еджап1э нэхъыщхьэхэращ, Мейкъуап1э къыщыз1ущ1ахауэ щытащ къэрал технологие университет (МГТУ), Адыгэ къэрал пединститутыр и л1ьабжьэу къызэрагъэпэщащ. Адыгэ къэрал университет. Апхуэдэу Мейкъуап1э къыщыз1ущ1ахауэ щытащ Кубань къэрал медицинэ академием и къудамэ, Урысейпсо есэп еджап1э, Бзэхэр щадж «Актив» филологие центр.

А псоми, шэч хэмылъу, и гуащ1эшхуэ хэлът щ1эныгъэл1 щыпкъэ, л1ажьыгъэм и къызэрагъэпэщак1уэ хьэл1эмэт министр Бырсыр Батырбий. Ар хагъэхьащ. Урысей Ипщэм къыбг1ьдэк1ыу УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щ1эныгъэмк1э и министерствэм и дежь щылажьэ псоми я Iэманым Бырсырым анэдэльхубзэм и Iуэхк1э зэгурыIуэныгъэ зэхуэмыдэжэр яриухыл1ащ Израильм, Сирием, Хьэрып Эмират Зэгуэтхэм ядэлэжьэну. Кавказыр джынымк1э институт Израилым къыззрыщыз1ущ1ахауэ щытар зи фIыгъэр а щ1эныгъэл1ырщ.

2001 гъэм Бырсырым хьэзыр ищ1ащ ноби щ1эуп1ащ1эшхуэ зи1э и доктор диссертацэр. Адыгэ глаголхэр нэсу щ1ыз1ащ1ырыха, абыхэм я зэхэл1ык1эрэ тхыдэрэ щыубзыхуэ л1ажьыг1эшхуэм щ1эныгъэл1ым нау1э к1ыщ1ищ1ащ а I1уэхум ехьэл1а1э и1э еплъык1эхэр. Ахэр абы едж1эгъэмрэ адыгэ щ1ынхабзэмк1э и факультетым и декану лажьэк1эрэ. «Бзэ к1ыулейсыз щы1эк1ым - щы1эр зи бзэр зыбмыщ1э щ1ыку к1ыулейсыщ», - а псалъэ I1ущхэр зы-зы1эрей Бырсырым и I1уэху бгъэдыхьэк1эхэрщ факультетым иджыри щыпэрытыр. Л1ьапк1ъ щ1ынагъэм и л1ажьак1уэ пажэхэм ящ1ыщ Бырсырыр 2009 гъэм к1ыщ1ыщ1эдзауэ 2017 гъэ пщ1ондэ и пашэу щытащ Адыгэ Республикэм Гуманитар къэхутэныгъэмк1э и щ1эныгъэ институтым.

НАТХЪУЭ Къадыр, *тхакIуэ (США, Нью-Йорк)*

Сэ зыкъэслъыхъуэжу

Гукъэкlыжхэр

Калифорние штатым хиубыдэ Анахайм къалэм дэс адыгэхэм загъэпсэху. *1989 гъэ*

Хэкум икIа хьэщIэхэм Диснейлендым зыщалпIэ ыхь. *1989 гъэ*

(КIэухыр. ПэщIэдзэр №40-м итщ).

США-м сыкIуэну мурад зэрысщIар

ИДЖЫРИ къэс сыздэщыIа хэгъэгухэм ельытауэ, псом нэхъ нэхъ щхьэхуит, езым нэхъ нэхъ тельыджэ узыгъэпытхьуэн Хьэшимит къэралыгъуэ цIыкIур псынщIэу дэхуэхыт. Палестинэм къиIэпхъуэкIаxэр улахуэ мащIэкIэ лэжьэну зэрыарэзым кьыхэкIыу, щIыналъэм мэхэм хьэрхуэрэгъу къахуэхьурти, ущыгъэкьэнщ кIуэ пэтми нэхъ гугъут.

Зы доллар уиIэмэ, зы доллар ущиуасэ, щай уимыIэмэ, щай ущимыуасэ а къэралым сыкьинэн гукъыдэжьр а щхьэусыгъуэм иригъэхуэхыт. ПщIэкIэ лажьэ пщыIэ сихьуа къудейтэкъым, ФатIимэ-нанэ зэрыжиIам ещхьу. И лэжьапIэр фIэкIуэдыкуэ кьыщхьэщыжьын къимыпытьхьэу зэрымыхьунур кьызыгурыIуэ пщыIэ сихьуат.

ХэкIыпIэ закъуэу щыIэр ахъшэ зэхуэпхьэсу сату щIапIэ гуэр кьыззIупхьынырт, ауэ сэ къэзлажьым тепщIыхьмэ, ар схуэзфIэкIынутэкъым, куэдыIуэ си щхьэм зэрытезгъэкIуадэм кьыхэкIыу.

А щытыкIэм Амман дэт Америкэ лыкIуэм дежь сыкIуэу визэ кьызатын папщIэ лъэIу тхьилъ щIэслъхьэну сигу кьыгъэкIащ. Ар кьыщыхьуар 1948 гъэм и етIуанэ Iыхьэрт.

«Сэ сыадыгэщ, жаIар сIуэтэжу сыдэтыфынукъым»

ЗЭГУЭР Палестинэм щыщ си гъунэгъуэхэм садэуэршэру сыздэщысым, си пщыIэм полицайхэр кьыщIэльадэщ, Iэубыд сащIщ, си Iэхэм Iэпщэхэу кьралъхьэщ, джипым срагъэтIысхьэщ, Джэбэл Амман сращалIэри, пэщышхуэ гуэрым сыкъыщIанащ. Дакьикъэ зыбжанэ дэкIа ныжь, офицер гуэр кьыщIыхьэри, гугъу сызэрыраГъэхьар яхуэзгъэгъуну щабэу кьызэлъэIуащ, итIанэ ар Iуэхур зыIутыр щIалхъумэн папщIэ зэращIамкIэ зыкъыумысащ. СагъэтIыса хуэдэу фэ къыстрагъэуэн хуэй щIэхъуари кьыдыщIигуащ. КъызбгъэдэтIысхьэщ, тутын кьыстхуиныр, большевикхэр сльагъу зэрызимыхъур фIыуэ зэращIэр, политикэм теухуауэ кьыддэуэршэрыну цIыху куэд си деж кьызэреблагъэм зэрыщыгъуаззр кьызжиIащ. Иджыпсту кьызат улахуэм нэхърэ тIуикIэ нэхьыбжIэ сыкъынгъэгубащ, садзлажьэну арэзы сыхьумэ. ЩIэн хуей закъуэр - си деж къеблагъэ щIыхухэм жаIэм фIыуэ седаIуэу езыхэм яжесIэжыныкIт.

Сэ офицерым занщIэу жесIащ ар зэрысхуэзфIэмыкIынур. Ауэ езым сыхигъэзыхьыт, щIэзмыдзэм и пэжыпIэр кьыгурыIуэну хуейуэ.

«Щхьэусыгъуэр кьызэрыгуэкI дыдэщ, - естащ абы жэуапу. - Сэ сыадыгэщ, лъэпкъым щызекIуэ хабзэм тету сагъэсауэ. Абы ипкъ иткIэ, адрей си пщэрылъэм къадзкIуэу, си унэ кьеблагъэ хьэщIэр схуэмэнырщ кьыстехуэр, сепцIыжыныркъым. Хьэшимит пащтыхьыгуэ тельыджэр Iэщэ сIэщIэну схуэмэну сыхьэзырщ, ауэ уэри, нэгъуэщI зыгуэрым щхьэкIи шыгъупластэ зыдзэгуэш си ныбжьэгъуэхэм жаIар мы дуней мылькукIэ сIуэтэжу сыдэтыфынукъым!»

«Сыт щхьэкIэ, уэ уи ныбжьэгъу гуэрхэр кьыддолажьэ дэ», - кьызэуплъащ офицерыр.

«Абыхэм ар я напэм яхутеГъахуэ кьыщIэкIынщ, сысейм кьысхуидэркъым. Кьыспэбубыдми, лей зепхъэнущ», - естащ жэуапу.

Зыкъомрэ и щхьэр игъэкIэрахьуэу кьызэплъащ. ИтIанэ кьызжиIащ: «Ущхьэхуитщ, ущIэкIыж хьунущ. Ауэ дызэрызэпсэльар зыми жумыIэ».

Сэри сызэрызжищIыкIам щхьэкIэ фIыщIэ хуэсщIри сыкьыщIэжкащ.

Нью-Йорк щыщ адыгэхэр

РЕСТОРАНым сыщыщылажьэм щыгъуэ, Нью-Йорк щыпэкIу Адыгэ зэгухьэныгъэм сыхэпщIат. Абы хэтхэм я нэхъыбжэ зэ нэхъыжьхьт, хэкур 1924 гъэм ябгынауэ. ИужькIэ Тыркумкlэ кьыкIри Америкэм къэлэпхъуэжахэт. Унагъуихт ахэр зэрыхъур...

ФатIимэ-гуащэ, ди гупым Iулыдж нэхъ ин зиIэ цIыхуу кьытхэтым и мызакъуэу, Нью-Йорк нэхъ хэIэтыкIауэ щалъытэкэм ят, урысхэми американкэми абы нэхърэ нэхъ пщIэшхуэ зыхуащI яхэттэкъым.

ЦIыху гъэщIэгъуэнт ар. ЗэрыхьэщIэхуэфIым нэмыщI, ар егъэлеяуэ адыгэ хабзэм хуэткIий бзыльхъугъэт, езым и щхьэми и Iэгъуэблагъэм итхэми абы темытыныр яхуимыдэу. Къехьэкl-нехьэкIи хэмылъу, хабзэм ебэкъуам нахуэрэ шэрыуэу зригъэщIэжырт. Куэдрэ сигу кьоКIыж щIэуэ кьыгтхьыа Нэгъуджэ Хьэжмэт и хьэщIэщым кьыщыщригъэблагъэм, щIалэм зригъэщIеикIауэ, ныкъуэщIыпу тэхтэбаным зэрисыр игу темыхуэу зэрепсальэр: «Сыт, ви нэхъей, ущIыщIытыр? Уи пкъыр зыыгъын кьупщхьэ пхэмылъыжу ара?»

НэгъуэщI зы щапхъи. Къардэн Бэдыр ди кьуажэм щыщ хьэщIэ иIэт. Ар ФатIимэ-гуащэ и пащхьэ иримышэмэ и жагъуэ зэррыхъунур ищIэрти, дынеблагъэ хъуну, жиIэри хьыбар иригъэщIащ. «Хъунущ, хъунущ!» - и гуапэ хъуащ модрейми. Арати, хьэщIэхэм уэзджьынэр кьагъаджэу етIуанэ кьатым кьыщыдэкIуеям, ФатIимэ-гуащэ бжэм деж щыIт, абыхэм ежьэу. Мо тIур кьыщыщIыхьэм, ФатIимэ-гуащэ Бэдыр зыхуигъазэри еупщIащ: «Адыгэ хьэщIэ кьызэпIэшэу вакIэпIатэхъэ, дэнэ щыIэ?» Бэдыр Iукlуэтри, и щIыбагъым сагъыз игъэнышкIу, джанэ Iэщхьэ кIэщ щыигъу дэт щIалэр кьригъэлъэсуащ: «Мис!»

«ИгъащIэм жэмым хуэдэу жьэгъуашхэ адыгэ сльэгъуакъым, - иридзащ абы ФатIимэ-гуащэ. - Фыкъеблагъэ!»

ФIыуэ кьызэрысхущыткр ящIэрти, куэд кьыскхуэтхьэусыхэрт а бзыльхъугъэ жьакIуэм теухуауэ. Арати, зэгуэрым жесIащ: «Адыгэхэр кьебгъэблагъэну пфIэфIщ, фIыуи уахущытщ, ауэ псоми зэхахьу дзы зэрафIэпщыр я жагъуэ мэхъу».

«Сэ абыхэм сраанэ пльытэщ, - кьызэитащ абы жэуап. - Сэ яжесмыIэмэ, хэт кьажезыIэнур? Ауэрэ ди хабзэр тфIэкIуэдыжмэ, зыри кьытхэнэжьнукъым. Адыгэ хабзэм дуней псом Iэдэбу щызекIуэр хэльщ. Скотланд-Ярд нэгъунэ щIэзокIуэ адыгэ хабзэр!»

«Прогрессу» кьыпфIэщIым и уасэр

ДИ ЛЪЭПКЪЫМ и пщэдейрей мазхуэр зэрызмылъагъум, псом хуэмыдэу лъэпкъ хабзэмрэ кьызызкIапкIэ Iэщlыб зыщIыпэ адыгэ щIалэгъуалэм я щытыкIэм сыщIигъэгъазэм, сыт хуэдэ Iэмал кьэбгъэщхьапэ хьуну пIэрэ, сэри абы сыт хуэдэ щIыкIэу сыхэувэфыну пIэрэ жысIэу сыгупсысэн щIэздзащ а «дэхуэхьиныгъэр» кьэзгъэувыIэн, адыгэ цIыхубэм зыкьеззгъэужьыкьын папщIэ.

Псом япэ Патерсон (Нью-Джерси) щызэхэт Адыгэ ФIыщIэ Хасэ цIыкIм нэхъ гъунэгъу зыхуэсщIыну мурад сщIащ. А лъэхъэнэм Америкэ Хасэм хэтэгъэр нэхъыбэу зи ныбжь хэкIуэта цIыхухэт, я нэхъыбэм унагъуэ ямыуху-хуауэ, е я цьхьэгъуэхэр нэгъуэщI лъэпкъым щыщхэу. КъинэмыщIауэ, абы хэтэхэр зауэ нэхъыкIи зэгъуэгу Германием щыпсэууэ, итIанэ Америкэм къэIэпхъуэжа гупт, зэгухьэныгъэхэм щызэхэзэнырр яфIэфIу. ЩауэпщIыкъуэ Чэрим, Бзаущ Руслан, Куэбла Борис сымэ я унагъуэхэм фIэкIа адэри анэри щыадзэгъ унагъуэ щыIэтэкъым, адрейхэр лъэпкъитIу зэхэтт. Абы кьыхэкIыу, адыгэхэр кьэгъаз эмыIэу хамэм хэшыпсыхьыкIынкI зэрыхъунур кьафIэIуэхутэкъым абыхэм. Патерсонрэ абы и Iэгъуэблагъэмрэ щыпсэу икIи щылажьэ ди Хасэм щыIэхуэсхэм а бзылъхьым дызэрыпсэщIэтыну щIыкIэр кьэитхуэщIэртэкъым.

Кавказ Ищхъэрэм щыщ зэгуэхьныгъэхэм я лэжьэкIэм хуэм-хуэмурэ сыкIэпхьылIащ. Нью-Йоркрэ абы кьедза кьалэ нэхъ цIыкIухэмрэ куэд щIауэ щыпсэухэм я хасэхэм я унафэщIыр адыгэ гуащэ Натырбэ ФатIимэрэ куржы щIалэ Эристани Сидамонрэт. Эристани Поуркипси щы кьыщищэхури, зэхуэсыпIэ яхуэхъун хьэщIэщышхуэ щиухуат абы. А унэм пщыхьэщхьэшхэхэр, джэгуэхэр кьыщызэрагъэпэщырт. Зыгъэпсэхугъуэ зэманыр абы щызыгъэкIуэну зыфIэфIхэм ящыщу а Зэгуэхьныгъэм хэтхэм фIэкIа унэр яриттэкъым. Ауэ гу лъыптэрт ахэр зыри къызыфIэмыIуэху адэ-анэм я зэранкIэ хамэм яхэшыпсыкIы зи бзэр зыщыгъупщэжыпа щIалэгъуалэм я бэлыхьым зэримыукIыр. Ди хабзэри, ди бзэри, адрейхэм дакьыхэзыгъэщхьэхукI лъэпкъ нэщэнхээри хэкIуэдэжьын шынагъуэ зэрыщыIэр зэхэзгъэхьыфыртэкъым, расэхэри, лъэпкъхэри, щэнжабзэхэри, хьэщIэщым кьыщыщригъэблагъэм, щIалэм зригъэщIеикIауэ, ныкъуэщIыпу тэхтэбаным зэрисыр игу темыхуэу зэрепсальэр: «Сыт, ви нэхъей, ущIыщIытыр? Уи пкъыр зыыгъын кьупщхьэ пхэмылъыжу ара?»

НэгъуэщI зы щапхъи. Къардэн Бэдыр ди кьуажэм щыщ хьэщIэ иIэт. Ар ФатIимэ-гуащэ и пащхьэ иримышэмэ и жагъуэ зэррыхъунур ищIэрти, дынеблагъэ хъуну, жиIэри хьыбар иригъэщIащ. «Хъунущ, хъунущ!» - и гуапэ хъуащ модрейми. Арати, хьэщIэхэм уэзджьынэр кьагъаджэу етIуанэ кьатым кьыщыдэкIуеям, ФатIимэ-гуащэ бжэм деж щыIт, абыхэм ежьэу. Мо тIур кьыщыщIыхьэм, ФатIимэ-гуащэ Бэдыр зыхуигъазэри еупщIащ: «Адыгэ хьэщIэ кьызэпIэшэу вакIэпIатэхъэ, дэнэ щыIэ?» Бэдыр Iукlуэтри, и щIыбагъым сагъыз игъэнышкIу, джанэ Iэщхьэ кIэщ щыигъу дэт щIалэр кьригъэлъэсуащ: «Мис!»

«ИгъащIэм жэмым хуэдэу жьэгъуашхэ адыгэ сльэгъуакъым, - иридзащ абы ФатIимэ-гуащэ. - Фыкъеблагъэ!»

ФIыуэ кьызэрысхущыткр ящIэрти, куэд кьыскхуэтхьэусыхэрт а бзылъхьугъэ жьакIуэм теухуауэ. Арати, зэгуэрым жесIащ: «Адыгэхэр кьебгъэблагъэну пфIэфIщ, фIыуи уахущытщ, ауэ псоми зэхахьу дзы зэрафIэпщыр я жагъуэ мэхъу».

«Сэ абыхэм сраанэ пльытэщ, - кьызэитащ абы жэуап. - Сэ яжесмыIэмэ, хэт кьажезыIэнур? Ауэрэ ди хабзэр тфIэкIуэдыжмэ, зыри кьытхэнэжьнукъым. Адыгэ хабзэм дуней псом Iэдэбу щызекIуэр хэльщ. Скотланд-Ярд нэгъунэ щIэзокIуэ адыгэ хабзэр!»

«Прогрессу» кьыпфIэщIым и уасэр

ДИ ЛЪЭПКЪЫМ и пщэдейрей мазхуэр зэрызмылъагъум, псом хуэмыдэу лъэпкъ хабзэмрэ кьызызкIапкIэ Iэщlыб зыщIыпэ адыгэ щIалэгъуалэм я щытыкIэм сыщIигъэгъазэм, сыт хуэдэ Iэмал кьэбгъэщхьапэ хьуну пIэрэ, сэри абы сыт хуэдэ щIыкIэу сыхэувэфыну пIэрэ жысIэу сыгупсысэн щIэздзащ а «дэхуэхьиныгъэр» кьэзгъэувыIэн, адыгэ цIыхубэм зыкьеззгъэужьыкьын папщIэ.

Псом япэ Патерсон (Нью-Джерси) щызэхэт Адыгэ ФIыщIэ Хасэ цIыкIм нэхъ гъунэгъу зыхуэсщIыну мурад сщIащ. А лъэхъэнэм Америкэ Хасэм хэтэгъэр нэхъыбэу зи ныбжь хэкIуэта цIыхухэт, я нэхъыбэм унагъуэ ямыуху-хуауэ, е я цьхьэгъуэхэр нэгъуэщI лъэпкъым щыщхэу. КъинэмыщIауэ, абы хэтэхэр зауэ нэхъыкIи зэгъуэгу Германием щыпсэууэ, итIанэ Америкэм къэIэпхъуэжа гупт, зэгухьэныгъэхэм щызэхэзэнырр яфIэфIу. ЩауэпщIыкъуэ Чэрим, Бзаущ Руслан, Куэбла Борис сымэ я унагъуэхэм фIэкIа адэри анэри щыадзэгъ унагъуэ щыIэтэкъым, адрейхэр лъэпкъитIу зэхэтт. Абы кьыхэкIыу, адыгэхэр кьэгъаз эмыIэу хамэм хэшыпсыхьыкIынкI зэрыхъунур кьафIэIуэхутэкъым абыхэм. Патерсонрэ абы и Iэгъуэблагъэмрэ щыпсэу икIи щылажьэ ди Хасэм щыIэхуэсхэм а бзылъхьым дызэрыпсэщIэтыну щIыкIэр кьэитхуэщIэртэкъым.

Кавказ Ищхъэрэм щыщ зэгуэхьныгъэхэм я лэжьэкIэм хуэм-хуэмурэ сыкIэпхьылIащ. Нью-Йоркрэ абы кьедза кьалэ нэхъ цIыкIухэмрэ куэд щIауэ щыпсэухэм я хасэхэм я унафэщIыр адыгэ гуащэ Натырбэ ФатIимэрэ куржы щIалэ Эристани Сидамонрэт. Эристани Поуркипси щы кьыщищэхури, зэхуэсыпIэ яхуэхъун хьэщIэщышхуэ щиухуат абы. А унэм пщыхьэщхьэшхэхэр, джэгуэхэр кьыщызэрагъэпэщырт. Зыгъэпсэхугъуэ зэманыр абы щызыгъэкIуэну зыфIэфIхэм ящыщу а Зэгуэхьныгъэм хэтхэм фIэкIа унэр яриттэкъым. Ауэ гу лъыптэрт ахэр зыри къызыфIэмыIуэху адэ-анэм я зэранкIэ хамэм яхэшыпсыкIы зи бзэр зыщыгъупщэжыпа щIалэгъуалэм я бэлыхьым зэримыукIыр. Ди хабзэри, ди бзэри, адрейхэм дакьыхэзыгъэщхьэхукI лъэпкъ нэщэнхээри хэкIуэдэжьын шынагъуэ зэрыщыIэр зэрепсальэр, уеблэмэ къэкIэлъыкIуэр. Абы я нэр кьыщыхьэрипхъуэри, афIэкIа мыадагъжу, мыгрузынмэ, американ цIыхубэм я жьантIэдзэхэм ящыщу зыкьытхьэщIыжьын щIадзат. Езыхэр кьэзыухъуреихь, а «американкIэ» зэджэж цIыху зызыхэзышхэр инджьлыз, нэмыщI, франджы хуэдэ лъэпкъ гуп-гупу зэхэщIауэ зэрыщытыр зыгурагъэIуэну хуейтэкъым. Зыкъомрэ си гур ящIэуэу сахэпIащ абыхэм. Нэгъуэщым къахуищIа ехъулIэныгъэрэ мылъкукIэ япэутэукъым ахэр кьызэрыпцIэр.

Бэхъерйн лъэIуакIуэ сызэрыкIуар

ТХЬЭМАХУЭМ щIигъу сфIихьащ Бэхъерйн Юстицэмрэ исльам Iэхуэхэмкlэ и министрым сыхуэзэнным. Си дэфтэрхэм епльри, Афганистанымрэ Палестинэмрэ зауэ зэрыщекIуэкIым къыхэкIыу, мылъкукIэ кьызэрыдэмыIэпыкъуфынур пхъашэу кьызжиIащ. Абы жиIар пэж кьыщIэкIынт, ауэ сэри си жагъуэ мыхъуу кьэнакьым. «Псори мы министрым хуэдэу кьызэпсалъэм, сэри напэ сиIэу Iуэхур зыфIэзмыгъэкIауэ згъэзэжьну?» - жысIэрт сигукIэ.

Кьыкlэлъыкlуэ пщэдджыжьым студент щIалэ Гъусэ кьызысчауащIри, дин зэгухьэныгъэ гуэрым сашащ. Сызыхуэзахэр гуапэ дыдэу кьызсIущIахэт, ауэ аргуэрым мылъкукIэ зыми зэрызыщIамыгъакъуэр кьыкагъэщащ я жэуапым: «КъурIэну кхъухькIэ пшэфынум хуэдиз уэттынщ, ауэ ахьшэкIэ дыбдэIэпыкъуфынукъым». Сэ занщIэу яжесIащ сыкьыщIэкIуар мэжджьтрэ ди зэгухьэныгъэм зэхуэсыпIэ хуэхъун унэрэ зэрыдухуэн ахъшэ кьэслъыхьэну зэрыарар. МащIэми сызэрыщыгуфIыкIынур, ауэ дрикъун хуэдизу Америкэми щыдгъэзт КъурIэн тхьилъэр зэрасшэн Iэмал зэрыхэмыIар...

ЕтIуанэ пщэдджыжьым Iимам Аат Алий кьакIуэри а щIыпIэм щыпсуэ шейх гуэрым деж сишэну сыкьигъэгугъащ. Шейхыр гуапэу кьытIущIэри, и ныбжьэгъум деж щызэхуэсхэм дахишащ. Псори зэхэту цIыху 30 хуэдиз хъурт, исльам факультетым и декан Мэхьмуд Абдул ЛатIиф я жьантIэм дэсу...

Зэуэ гупым щыщ гуэр кьэпсалъэри кьызэупщIащ:

- Адыгэ псори муслъымэн?

ЕтIуанэу кьызэытрт а упщIэр. Генерал Шэрифф Омранрэ профессор Мэхьмудрэ хуит зыкьезгъэщIри, кьызэупщIам зыхуэзгъэзащ: «Апхуэдэ упщIэм зэранигъэ хэшишу кьысфIощI, щIалэ, - жесIащ абы. - Профессор Мэхьмуд мыбы Америкэм мэжджьт зэрыщыитщым мылъку кьэслъхьэуэ сыкьызэзгъэкIуар кьызжиIам тлъэхъэну мурад умыщIамэ, «кьысхуэгъэгъу» кьызжепIэну схуэфащэщ».

«Хьэуэ, хьэуэ, кьуэш, Алыхь Лъагэм апхуэдэ гукъэкI сщIыным сыщихъумэ. Ауэ сэ сытхьидэжщ, адыгэхэм ятеухуауэ зыгуэрэхэм седжащи, сфIэгъэщIэгъуэну аркъудейщ», - трилъэфэжащ абы жиIар.

Сыхуейтэкъым абы «кьуэшкIэ» седжэну. «НтIэ, тхьдэм кьигъэув щыхьэтхэр пщIэну щыхьэпэщ, - жесIащ. - Адыгэхэр зэрыщыту муслъымэн лъэпкъщ, илъэси 100-кIэ Мухьэмэд Бегъымбарым и ныпым щIэту урысхэм ежьэуауэ». ИужьреймкIэ тIэкIу щIэзгъэтхъэIуат, ауэ нэхъ сакьыдПIэуэхун щхьэкIэ дыщIызгъуат ар. «Урысхэм кьрагъэкIуэта нэужь, джаурэм я унафэ щIэмытын папщIэ, я хэкур ябгынэри, Тыркум Iэпхъуэщ адыгэхэр. Абдеж щежьэри хуэм-хуэмурэ муслъымэн кьэралхэм нэсащ: Сирием, Иорданием, Палестинэм, Мысырым». Абдежым генерал Хьымыщ Омран щхэуу адыгэбзэкIэ еупщIащ: «Хьуну жаIэр, ныбжьэгъу?» «Дагъуэ дыдэщ», - жиIэри кьызэрIэуващ. «Адыгэхэм нэмыщIамэ, зы хьэрып дунейм кьытенэнтэкъым!» - кьыпищащ абы си псалъэм.

Абдежым профессор Мэхьмуд нэмыщI, щIэсу хьуар кьэуIэбжьащ.

«Сыт апхуэдэу щIыжьпIэр, зиусхьэн?» - щIэупщIащ тхьдэджьр.

«Тамерлан ЩIамыр кьыщиубыдам щыгъуэ, кьалэм жьулъугъуэу дэсыр зэтриукIэри, я щхьэхэр пирамидэ щыкIэу зэтригъэсыжат, - жиIащ Хьымыщ генералым. - Ардыдэрат монголхэм хьэрып кьэралхэм иращIэнур адыгэ мамлюкхэм Тамерлан Сириием ирахужаку щымытамэ».

«Тхьэ соIуэ мобы жиIэр пэжкIэ!» - жиIащ абдежым тхьдэджьм. «Тхьэм махуэ тхуищI!» - кьызжиIащ Хьымыщ Омран, и гур зэгъауэ и тIысыпIэм кьэкIуэлIэжри.

Айдемыр Иззэт и гъусэу Анкара сызэрыщыIар

АЙДЕМЫР Иззэтрэ и щхьэгъусэмрэ, я ныбжьэгъуэхэр кьадэщIыгъуу, махуэ кьэмынэу сыхьэтпищIым щегъэжьауэ жэщыку хъуху ди Iуэху зэрахуэрт, Iэгъуэблагъэм ит адыгэ кьуажэ щхьэхуэхэм дашэу, нэхьжьыIуэхэм, Кавказ Ищхъэрэм щыщ жэкIлIхэм дыхуагъаззу. Нэхъ цIэрыIуэхэм ящыщт Анкара дэс Дэгу Къэсейрэ дохутыр Гуэар Уэсфирэ. Сыт щыгъуи дызыгтепсэлъыхьри дыщыщэдаугъэри адыгэхэмрэ Кавказ Ищхъэрэм щыщ адрей лъэпкъхэмрэ хамэ щыIэм къащыхукъэкI Iуэху зэфIэхыгъуейкэрт. Псори зэакьылэгъут хамэм хэшыпсыхьын шынагъуэр зэрыщыIэмкIэ, ауэ, дызыщыщыим елъытауэ, щхьэж хэкIыпIэу илъагъумкIэ дызэщхьэщыкIыпт. Тыркум щыщ си ныбжьэгъуэхэм я епIыкIэмкIэ, зы зы лъэпощхьэпо ди гъэгъум текIынукъым, щхьэж езыр зэрыс къэралым и унафэщIэм я деж адыгэ Iуэхур зэрыщыпхигъэкIыным иужь имытмэ. Дызэрыс хэгъэгухэм ис цIыхухэр щэнхабзэ, щIэныгъэ, цIыхубз зэхэзекIуэ хуэдэхэмкIэ нэхъ тыншу кьытхудэхьэхыну, ди бзэр, ди хабзэр дагъэхъумэжмэ, ар лъэныкъуитIми кьызэрыгъэщхьэпэнымкIэ акьылэзэгъуэ щыIыфыну кьызыщхьэрт сэ. Дэ кьэралым кьэс щыхьэт наIуэ щыдгъэIуащ. Тыркум щыщ ныбжьэгъуэхэм я цIыху пэж кьызэрыпхъуэщIыкIыр, цIыху хахуэ кьызэрызэфIигъэувэр, щIыхь зыбгъэдэлъ бзылъхъугъэхэми хъулъхъугъэхэми яхуэфащэ пщIэр ди зэхэтыкIэм кьызэрихьумэр уи фIэщ ищIу. Псалъэм папщIэ, Урысейм, Иорданием, Сириием, Тыркум абы теухуауэ щапхъэ куэд щызэокIуэ. Абы кьызэхIыну, хабзэр кьыпхъэзылъхьэ гъэсэныгъэм и лъэныкъэр бзэрауэ зэрыщытыр, ди хабзэр, ди псэукIэр кьагурыдгъэIуапхъэщ. ЛъэныкъуитIми ар зрагъэщIэным фейдэ зэрыхахынур наIуэ щыщтщIын хуейщ. Ди бзэр, ди хабзэр тхъуэмэжьну кьыздэIэпыкъухэмэ, езыхэм я кьэралхэм адыгэхэм нэхърэ нэхъ цIыху вэгъэзгъэ имыс хьунущ. Тыркум щыщ си ныбжьэгъуэхэм ар кьысхуадэтэкъым, сыжьIэзыфIэщыIуэу жаIэт, итIанэ со си епIыкIэр зэрыпхъэзгъэкIыным сыхущIэкъыжьт, ар зэпэщIэтыныгъэ кьэзыщэнкIи хьуну кьарум тещIыхьа политикэм нэхърэ нэхъыбфIу кьэслъытэу.

Мэзкуу таможнэм дыпхыкI зэрыщыIар

ХЭКУР зэрызбгынэрэ хъуэпсанIэ нэхъ ин дыдэу сиIэр сыкъыщалъхуа щIыпIэм сыкIуэжу си благъэхэр, си ныбжьэгъуэхэр зэрыгъэльу Iэплlэ яхуэсщIынырт, сабиигъуэм щегъэжьауэ фIэкIа пхузэпымыщIыну кьуэпсхэм я кьарур, нэгъуэщI мыхъуми, дакьикъэ закъуэкIэ зыхэсщIэн папщIэ. Ауэ 1970 гъэхэм щегъэжьауэ си хьуэпсапIэм сытелэбэну Iэмал кьыщыкъуэкIым, шынэ кьыспкърыхьащ. Си благъэхэмрэ си ныбжьэгъуэхэмрэ ядесхьэкIыну зэман кIэщIым сригуфIэным и пIэкIэ, жащи махуэ сыгъыу сабгъэдэсынкIэ сыгузавэрт.

КьыззрящIэкIымкIэ, ушынэщхьэкIэ, ухъуэпсэн къанэркъым. Си къуэш Нэджиби си ныбжьэгъу гуэрхэми сытрагъэгушхэрт сыкIуэжу нэгъуэщI мыхъуми зэман кIэщIкIэ си Iыхьлыхэр ззэгъэльэгъуну. Сухьэди Хэкум дыкIуэу си благъэхэр езгъэщIыхуным зэрыщIэхъуэпсыр кьызиIуэкIырт. Езым 1975 гъэм Амман щыщ адыгэ турист 70-м яхэту ежьэри, Мэзкуу, Бытырбыхуи, Бжьэдыгъуэкъали, Мейкъуапи, Налшыки зыщилпIыхьакIэт...

Мэзкуу дэт таможнэм дынэсу хьэпшып кьэпщытапIэм ди чэзум дежьэу дыбгъэдэува нэужь, ныбж нэхъ зиIэ клерк гуэр здыщIэс щхьэгъубжэмкIэ сыплъэн щIэздзащ. Авиабилетхэр кьыщыщсэхуэ бюром апхуэдэ чэнджэщ кьыщызатат, нэхъыжьыуэхэр нэхъ щабэу кьыпхущытыныщи, абыхэм захуэгъаззэ, жаIэри. Ауэ дыхэдэным дынэмыс щIыкIэ, Сухьэдрэ сэрэ лэжьакIуэ гуэр кьыдбгъэдыхьри, зы цIыхухъурэ зы цIыхубзрэ зыщIэс блэкIыпIэм дыбгъэдишащ. Сэ гуапэу сэлам есхьну сыхуэжьащ, цIыху кьаугъэншэу закъыщызгъэхьун папщIэ, ауэ си сэламым жэуап кьратыжакIыт.

Хьэпшып здэтхьэжьахэм щыщ зыбжанэ тIахащ: джинс щIыхуих, фэм кьыхэщIыкIа цIыхубз бэлътоуих, стереопроигрываателит, вакъэ зыбжанэ, шылэ лъэпэдпщIым нэс, цIыхьарих, кьинэмыщIхэр. Абы иужь, офицерым ди хьэпшыпхэр щызэтекIута пэшым дыщIишэри, Iэнэм кьыттщIугфIыкIыу бгъэдэс бзылъхугъэм дызыигъзащ.

Урысыбзэкlэ сэлам есхри сыхуэтхьэусыхащ: «Мыр тщэн щхьэкIэкъым кьыщIыздэтщтар. Илъэс куэд хьуауэ сымыIыпIэгъуэ си Iыхьлхэмрэ си ныбжьэгъуэмрэ тыгъэр яхуэсхьу аращ. Абыхэм я пащхьэ IэнэщIу сихьэфынукъым апхуэдизи илъэскIэ сымылъэгъуауэ. Си щхьэгъусэми и Iуэхур аращ зыIутыр. Сыт ар таможнэм щылажьэхэм кьащIыгурымIыуэр?»

Тхьэмыщкlафэ стет хъунт сыщIипсалъэм. Урыс цIыхубзми и нэпсхэр кьызэпижьыхьащ кьызэдэлъху. «Дэ ди къэралым игъэува хабзэм дытемыту хьунукъым, ныбжьэгъу! - жиIащ абы. - Си фIэщ хъурыкъым Iыхьпыщ здэпщэхэр егъэлеяуэ зэрыпIапIэр умыщIу. ЩIылъапIэр фэ фи къэралрэкъым, дэ ди къэралым, псом хуэмыдэу Мэзкуу». ИтIанэ фэм кьыхэщIыкIа цIыхубз бэлътохэм язымкIэ игъэлъагъуэрэ жиIащ: «Псалъэм папщIэ, мы бэлътоуэ уэ доллар щиплI нэхъыбэ ептакъым. Ауэ абыхэм ящыщ дэтхэнэ зы ри мыбы доллар миным щIигъкIэ щыпщIэжьыкIынущ. Джинсхэми, стереосистемэхэми, вакъэми, цIыхьарми, адрей хъэпшыпхэми араща я Iуэхур зыIутыр». ЗэпIэкIри, офицерыр зэрыуклам щыхьэт техъуа нэужь, жиIащ: «Мыхэр блэпхьн папщIэ я таможнэ уасэр ептыныр делагъэщ, и уасит пIаныкIи хъунущ. Ауэ урыс ахъшэ къэзытIи щIыхуегъэ Мэзкуу ущиIэмэ, сэ зырэ нэхъыбэкIэ пхузэгъэмэщIэнщ».

КьыздэIэпыкъуну гукъыдэж зэрелам щхьэкIэ фIыщIэ зэрэщIри, жесIащ Мэзкуу зэи ныбжьэгъу зэрыщыIэмыIар, зыгуэрым ахъшэ щIыхуэ къелысхьи жьыхуэпIэм и гугъу умыщIыххэ.

Мухьэжыр Iуэхум теухуа союзпсо конференц

А КОНФЕРЕНЦЫР Совет Союзым хахуагъ хэлъу кьыщыщэзграгъэпэщащ зэIущIэхэм язт. Абы дыхэтын щхьэкIэ, Сухьэдрэ сэрэ пщыхьэщхьэм Налшык дыкъакIуэри, «Нарт» хьэщIэщым дыщIэтIысхьат. Кьыкlэлъыкlуэ пщдджьжьым зэIущIэр щекIуэкIыну Налшык дэт университетым деклуаIэри, ялпэ сатырым, зэхуэсыр езгъэщкIуэкIэхэм дапэгъунэгъуу дагъэтIысащ. Президиумым профессор Лъостэн Владимир, Ефэнды Джылахъстэн, Къуэдзокъуэ Анатолий, «Хэку» зэгухьэныгъэм и унафэщIхэу мазэ зыбжанэ ипэкIэ да деж щедгъэблагъахэр хэтт. А зэIущIэм жьыджэру хэтахэм ящщ Хьэфыщ1э Мухьэмэд.

1990 гъэм махуэпIкIэ екIуэкIащ а конференцыр. Совет Союзым къиубыд щыналъэ псоми кьыкIауэ, псом хуэмыдэу Кавказым щыщ щIэныгъэлIхэу, къэрал, цIыхубз лэжьакIуэхэу 200-м нэсрэ, дуней хуитым щыщ къэралхэм щыпсэу адыгэхэм я лIыкIуэхэмрэ хэтащ абы.

Къэпсэлъа псоми нэхъыбэу зи гугъу ящIыр зыт: «Кавказым, псом хуэмыдэу Кавказ Ищхъэрэм, щыщхэмрэ адыгэхэмрэ я хэкур езыхэм я гукъыдэжкIэ ябгына, хьэмэрэ пащтыхь Урысейм Рыбтрыбхуи, Бжьэдыгъуэкъали, Мейкъуапи-Кавказ зауэ нэужьым пщыгъэкIэ иригъэкIа?»

Зэрыгурыуэгъэщи, куэд дэмыкIыу конференцым Iэхуу епльыкIитI щыгъэпщIэуващ. Щыхьэрымрэ хэралым и щыIипIэ пхыдзахэмрэ кьыкIахэм бгырысхэр езыхэм я гукъыдэжкIэ Тыркум зэрыпэхъуэр пхагъэкIыну хущIэкъурт. Ауэ щыхъукIэ, Кавказым щыщхэм я нэхъыбэм кьимыкIуэту ахэр пащтыхь Урысейм льэщыгъэкIэ хигъэзыхьэу тхыдзкIэ кьалтыс хэкум зэрыригъэкIар жаIэрт. Абыхэм я Iэхуу епльыкIэр хахуэу зэрыпхахэкIыр укъэзыхьэху, Совет Союзым игъащIэм щамылъэгъуа гуэрт. Сыхьэт бжьгъэкIэ сыдих

Экономикэ Политикэ

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ Жылагъуэ Іуэху

Апхуэдэ къыщыхъур зэзэмызэщ

● Гъэщіэгъуэнщ

Къэзахъстаным и президент Назарбаев Нурсулътіан и къулыкъум зэрытекіам дригъэгупсысащ, тхыдэм урипльэкмэ, езыхэм яфІэфІу апхуэдэ зыщІар зэрымащІэ дыдэм.

ЯПЭ ИТЫР Суллэ Насыпыфіэрщ (ди эрэм и пэкІэ 138-78 гъэхэм псэуащ). Къаруго гъэпщІагъэкІэ Рим иубыда иужькІэ, аз залым дыдэ хъуащ, уеблэмэ, сенаторэр ирихуІащ сыт илэжьыи хъуну хуит зыщІ унафэ къащтэну. И ныкъуэкъуэгъу, къемыдаІуэ псори зэтриукІащ. Абы и зэманым утыкум цыхэтІа пкъом къыщыфІадзэрт «Рим и бийхэм» я цІэ-уэнэцІэхэр. Апхуэдэхэм гъащІэ яІэжтэкъым. ЖьытІэнщи, абыхэм яхэхуауэ щытащ иужькІэ император цІэрыІуэ хъуа Цезарь Юлий. Суллэ игу зэбгъа цІыхухъым и пхъур иригъэкІыжьын щимыдзэн, Цезарь зы илъэскІэ кърахуэкІат, зы щІыпІэм зэкІэлъыкІуэу тІэу нэху къыщемыкІыу. Сытми, къелащ.

ЛІэным зы илъэс иІэжу, зыри пэмыплъауэ, и къулыкъум текІащ, ищІа псори зэхилъхьэжыну хуейуэ жиІэри. ЩхьэхъумэкІэ зригъэгъусэртэкъым. Рим якІалэрт цІыху яхъзэрригуэкІыу. Абы гукъэкІыжкэр зэрыт тхылъ 22-рэ къыгъэнащ.

Рим и император нэхъ цІэрыІуэ дыдэхэм ящыщ Диоклетиан (224 - 311) и адэшхуэр пщыІу щытащ. ЗауэлІ къызэрыгуэкІыу дзэм хыхьащ. И ныбжьыр илъэс 40-м иту пащтыхь хъащ. Аращ императорым и зэфІэкІыр мардэнщэ зыщІар. Илъэс 20-м къриубыдэу империем и гъунапкъэхэр игъэбыдащ, Іуэхуэхр апхуэдизу зэпэщу зэрихьэрти, цІыхухэм жаІэрт: «Диоклетиан дыщэ лІэщІыгъуэр къызэдишащ». Чыристанхэр зэхэзехуэн ищІащ, сондзджэрхэм япэщІэтащ, хъэпшыпІ ерыскъыкэІ миным щІигъум я уасэкэр яхъуэж мыхъуну игъэуващ. 305 гъэм и къулыкъум текІри, щалъхуа щыІанльэм - Иллирием (иджырей Хорватием) - кІуэжащ. Къигъэзэжу Рим и императору увыжыну щелъэІуам къажриащ: «Сэ къзэгъэкІа къэбистэр флъэгъуамэ, апхуэдэ делагъэкІэ фыкъыскІэрыхьыжьэнтэкъым».

Карл Етхуанэр (1500-1558) Рим и императору, апхуэдэ дыдэу Кастилиеми Арагонии, уеблэмэ, нэгъуэщІхэми я пащтыхьу щытащ. Арат Европэм и пащтыхьхэм ящыщу нэхъ гъэфІэ дыдэхэм ящыщ. Къудрэ зэуащ, екъулІэныгъэхэри къихьащ. Магеллан и гупыр иригъэжащ. 1555 гъэм узэхэм ягъэхьщІэу щыхуежьэм, езым и къуэм кІыхьиугъэнащ япэщІыкІэ Испаниемрэ Нидерландиемрэ, и къуэшым - Австриер. Апхуэдизу зэфІэкІ зыбгъэдэлъа цІыхум и гъащІэр къулъшырыфым щиухащ.

Къудыр щыгъуазэкъым, ауэ Константин Езанэр махуэ 25-кІэ - 1825 гъэм щэкІугъуэм и 19-м къыщыщІэдзауэ дыгъэгъазэм и 13-м нэсыху - Урысейм и пащтыхьу щытащ. Хэбгъэзыхьмэ, ахъшэ къыдагъэкІырт абы и сурэт тету. Жылагъуэр хуэарэзыт. АрщхьэкІэ езы Константин пащтыхьу щытыну хуейтэкъыми, бжабгэр Николай Езанэм Іэщіыхьащ. Ар ямыдэу зыкъалэтауэ щытащ декабристхэм.

Инджылызым и пащтыхь Эдуард Еянэр (1894 - 1972) и къулыкъум текІын хуей хъуащ, езым фІыуэ илъэгъуа цІыхубзэр къишэн щхьэкІэ. Ар тхыдэм къыхэнащ Рейн областыр нэмыщІ фашистхэм зэрыригъэубыдам къыхэкІыу. Езыр Гитлер и телъхъэ ерут икІи нэмыщІхэм ялъ зэрыщІэтым иригушхуэрт.

«Хунтэ» псалъэм испаныбзэкІэ къикІыр «зэхуэс» къудейщ. Ауэ ар щхьэфэщыр зыгъэтэдж хъуащ Пиночет Аугусто (1915 - 2006) и зэманым. Абы социалистхэм я правительствэр тридзри, властыр бзаджэнаджагъэкІэ иубыдащ. И бий нэхъыщхьэу зыхьыгъэ Чилим и коммунист партыр. Пэжщ, Чилим и цІыхухэм я псэуКІэр иригъэфІэкІуащ хэщІыкІыу. Ар 1990 гъэм езым фІэфІу и къулыкъум текІащ. 1998 гъэм Лондон и сымаджэщым щІашри, ягъэтІысащ, цІыху куэд зэрызэтрыригъэуКІам къыхэкІыу. ПсэуухуІэ зэхэзехуэн ящІащ.

Урысейм и япэ Президент Ельцин Борис 1999 гъэм дыгъэгъазэм и 31-м жиІа псалъэхэр куэдым ягу къинжащ: «Сэ сешащ. Сэ сытокІ. Урысейр дыздынэса илъэс миныщІэм хыхьэн хуейщ политикыщІэхэр, цІыху губзыгъэхэр икІи жыджэрхэр и гъусэу. Илъэс куэд хуауэ властыр зыІыгъ дэ дыткІын хуейщ».

Иджы мис Назарбаевыр. Ауэ ар и къулыкъум зэрытекІар нэгъуэщІущ. И къулыкъум щытекІым Ельциным кІыгъэувар зы заКъуэу: и унагъуэм емыІуэсну. Назарбаевыр Дзэ Сюпим и щапхъэм ирикІуащ: властыр ІэщІамылъыжьми, пхъэкІыныгъэшхуэ кІызысыхуигъэнащ: унафэщІ партым и Іэтащхьэщ, и пхъур парламентым и спикерщ (къэралым щыетІуанэ цІыхущ).

А рогуо дигу кІыигъэкІыжащ Къэзахъстаным щекІуэкІа зэхъуэкІыныгъэм. Абы ижь Урысейм къыщІихункІэ хъуну? Хъунукъым. ЖьытІэнщи, Назарбаевыр текІынымрэ абы и пІэм Токаевыр иувэнымрэ егъэщІылІа дауэдапщэ псори зэрекІуэкІар урысыбзэкІэщ. А бзэмкІэщ ди гъунэгъу республикэм къэрал Іуэхухэр зэрыщІэзэрахьэр.

«Уасэхэм хэхъуащ!» псалъэхэм дэ десэжащ, нэху дыкъекІамэ, ди напэр зэрыттхьэщІым хуэдизу. Хэбгъэзыхьмэ, дыполпІэ. Ар фІэкІыпІэнщэщ. Псалъэм и хьэтыркІэ, щыдагъэр - «дыщэ фІыцІэр» - зыІэрыхьахэм ар нэгъуэщІ къэралхэм нэхъ лъапІэу щащэмэ нэхъ къащтэнущ, ди деж пуду щрагъэкІ нэхъри. Уасэхэр къэхуэхами, дыхилъэфанущ - олигарххэм яфІэкІуэд ахъшэр ди дежи щрагъэкъужьи хуейщ. Сыт хуэдэу щымытми, фэ фрихьэлІа уасэхэр къыщехуэха? Псом хуэмыдэу аэр хъиим щикІыр гъатхэмрэ бжьыкъэмрэщ. АрщхьэкІэ щыІащ нэгъуэщІ зэмани.

1949 гъэм гъатхэпэм и 1-м, «Правда» газетыр къыдэкІащ и пэрыт тхыгъэм мыпуэдзэ псалъэхэр хэту: «Большевик партымрэ совет правительствэмрэ мы Іуэхумкіэ къагъэлъэгъуащ гуащІэрыпсэухэм, абыхэм я псэуКІэмрэ щэнхабзэмрэ ефІэкІуэным я нэІэ зэрытрагъэтыр».

Зи гугъу ищІыр къэралым уасэхэр зэрыщІагъэхуэхырт. Ар икІи япэуэтыкІыу - япэр 1947 гъэм и дыгъэгъазэм ахъшэр зэрызэрахъуэкІам къыдэкІуат. Пэжщ, абы щыгъуэм зауКъуэдиищакъым: щІакхъуэмрэ хьэжыгъэмрэ процент 12-кІэ, макаронхэр, крупахэр, пивэр (мыр абыхэм къащІыхьэхутар зыми ищІэркъым) проценти 10-кІэ нэхъ пуд хьуат. Лым, бдзэжьеИм, дагъэм, фошыгъум, шыгъум, аркъэм, шагъырым, мафІэдзым, щэкІ зэмылІэужьыгъуэхэм я уасэкэр зауэ зэманым зэрыщытам хуэдэу къагъэнат.

ЕтІуанэу уасэхэр щагъэхам, жьпІэнурамэ, ахэр ещІэтхырт - ику иту процент 20-кІэ! Пэжщ, ар зи чэзу къудейт: Хэку зауэшхуэм иужькІэ СССР-м зэкІэлъыкІуэу уасэхэр хэнейрэ (!) щрадудахащ, 1953 гъэр къасьхуКІэ. Апхуэдэ нэхъыбэу къыщыхъури ГъатхэпэрТ е мазыкъыхьыт. 1953 гъэм мазыкъыхьым и 1-м аэр хэм хуэмыдэу къехащ, арщхьэкІэ Сталиныр мыпсэужами, абы и унафэхэм тету псори ящІат. СССР-м и Іэтащхьэм и мурадт къэкІуэну зэман мыжьжьэм цІыхухэр псэун папщІэ нэхъ зыхуей ерыскъыхэр, хьэпшыпхэр (псалъэм и хьэтыркІэ, щІакхъуэр) пщІэнщэ ищІыну.

АрщхьэкІэ Сталиным и ныбжьыр илъэс 70 щІидкІыу гъэм апхуэдизу куэдым я уасэхэр ирагъэщэтхати, цІыхухэр, уеблэмэ, щхьэнхэзэ ящІат. ЯзыныкъэхэмкІи арэзыт-къым. Къапщтэмэ, ЦК-м пропагандэмкІэ и кІудамэм и унафэщІ Шепилов Дмитрий Сталин Иосиф и гъусэу унафэм зи Іэ щІэлъ Маленков Георгий хуитхауэ щытащ, къиргъуэвырт: «КъэкІыгъэ пасэхэр зымыгъэхьэзырхэр хуит мыщІын уасэхэр сыт хуэдэ ІэмалкІи къаІэтыну».

Мис апхуэдэ «жьгъейхэмкІэ» зэрахьащ совет экономикэр. Абы гу къыщылъатащ нэгъуэщІ лъэныкъуэкІи. Американ социолог цІэрыІуэ Барингтон Мур 1954 гъэм итхыгъащ: «Совет экономикэ уху кІэр апхуэдэу гущІэгъуншакъым СССР-р индустрие къэрал зэпэщ щищІам щыгъуэ. Псори зэфІэзыгъэкІар коммунистхэм я пашэхэрщ. Ахэращ зи нэІэ щІэтар хьэрыкэтыщІэ лэжьыгъэр. Ахэр къаруушхуэщ, ауэ кІуэдыжмэ, зэзыхъуэкІын ягъуэтынукъым».

СССР-м я зэманым лъэщу зиужьыт уасэхэр зэрыгагъахьи и фІыгъэкІи. 1949 гъэм къыдэкІа унафэм къыщыгъэтІысащ: «Уасэхэр едгъэхуэхыу зэрыщІэзддзэу белджильы хуащ сомым къыщІэкІыр зэрыдэкІуеяр, ар хамэ къэралым ахъшэхэм нэхъ зэрапэщІэувэфар».

АтІэ зауэ нэужьым яхуэзэфІэкІыу щытам хуэдэ щхьэ яхуэзэфІэмыкІрэ Урысейм и иджырей властхэм?

Абы и щхьэусыгъуэр къыдгурыгъэІуащ Москва и Къэрал университетым и экономикэ факультетым и доцент Ломкин Александр:

- Сталиным и зэманым дзэм Іуэхущ Іанімэ хуагъэувырт продукцэм и щыпщІэр ягъэмащІ ну. Зэрыщыту къапщтэмэ, аращ Хэку зауэшхуэм экономикэ и лъэныкъуэкІэ дызэрыщІекІуар зи фІыгъэр. Къэрал план ухуэкІэм зэи кІигъэхуэнутэкъым Іэнатіэ зэмылІэужьыгъуэхэм зэщхь продукцэ ягъэхьэзырыну. Псори зэпэщэчат. Абы къыхэкІыу тыкуэныщхуэхэм хьэпшыпхэр иджы хуэдэу щызэтрихьэртэкъым. Къэралым щэхуэкІуэхэмрэ я зэхуэду дэлэл гъэрхэр дэттэкъым.

Илъэс 70 ипэкІэ экономикэр зыхуэлажьар къэралыр, щыхуэхэрт. Иджы хьэрычэтыщІэхэр зыхуэлажьэр хэхъуэрщ. Ахэр нэхъыбэхуКІэ я Іуэху къокІ. Хэбгъэзыхьмэ, мылъкур къэзылэжь цІыхухэр ялъагъуэйыркъым.

● Бгы спорт

ЩІыналъэм зрагъэужь

Къэбэрдей-Балъкъэрым щекІуэкІащ «Золотой козерог-2019» мылыІэ бгыхэм дзкІынымкІэ къэралпсо чемпионат. Абы хэтащ Кавказ Ищхъэрэм хыхьэ къалихым, Дон Іус Ростов, Мэзкуу щыщ спортсмен 36-рэ.

ЗЭХЬЭЗЭХУЭР къызэрагъэпэщащ Кавказ Ищхъэрэ федеральнэ щІыналъэм и щІэныгъэ-спорт центрымрэ «Къэрэдей-Шэрджэсым туризмхэмрэ» спортымрэ зэщІэгъэжьыным щІэгъэкІыжьын хуэхъу центр» щІыналъэ жылагъуэ зэгухьэныгъэмрэ. Зэпеуэзэр щекІуэкІащ Домбай псыкъелъэ щтахэмрэ Тырныауэз къалэм псымыжьыкэ «Тютюсу» ледодромым и лъагъуэхэмрэ.

Чемпионатыр щагъэхьэзыр, щрагъэкІуэкІ лъэхъэнэхэм гукъыдэж зиІэ псоми мылым зэрыдзкІыну Іэмалхэм ятеуха мастер-классхэр драгъэкІуэкІащ.

Судья нэхъыщхьэ Гребенюк Александр зэрыжиІамкІэ, чемпионатым и къалэн нэхъыщхьэу щытыр алльпинистхэмрэ мылыпІэ бгыхэм дзкІэмрэ я спорт Іэзагъым хэгъэхуэныгъ, спортсмен нэхъ пльщхэр наІуэ щыныгъ. КъышцынэмыщІауэ, зэхьэзэхуэхэр сэбэп хуохьу щІыналъэм и цІэр фІыкІэ Іуным, турист Іэмалхэр гъэкІуэтэным, КИФЩІ-м бгы спорт лІэужьыгъуэхэмрэ туризмэмрэ зыщегъэужьыным.

Чемпионатым щытекІуэхэмрэ къыщыхэжанакІамкІэ щІыхь тхылъхэмрэ саугъэт лъапІэхэмрэ ираташ.

КЪЭХЪУН Бэч.

● Футбол

Хьэщіэ егъэблэгъэгъуэм къыкІэрыхуахэр

Ди республикэм футболымкІэ и гъэмахуэ чемпионатым и етІуанэ джэгуГуэр щэбэтымрэ тхьэмахуэмрэ зэхэтащ. Абы хьэщІэхэм я насып нэхъ къыщикІащ.

ЩЭБЭТЫР хьэщІэ егъэблэгъэгъуэу фІэкІа пщІэнтэкъым. А махуэм зэхэта зэІущІипІмэ хэгъэрейхэр зэхъуэкІуахэм я губгъуэм щаухуэпсащ икІи хагъащІэу зыми я жагъуэ ящІакъым. Апхуэдэу «ЛогоВАЗ»-м Нарткъалэ икІа «Нарт»-р зытригъэкІуащ, «Нартан»-р бжьыгъэшхуэкІэ «Автозапчасть»-м къыпикІуэтащ. Іыхьэншэ хъуакъым Псыкуэд щІыпІа «Малка»-мрэ Налшык кІуа «ХьэтІохъущыкъуеймрэ». Абыхэми очко зырыз здашащ.

Тхьэмахуэм хьэщІэ егъэблагъэгъуэр Къэхъун къуажэм щиухащ. Абы къэкІуа «Акъбащым» зыхищІащ мы гъэм къыздыхьха КъБР-м футболымкІэ и гуп нэхъыщхьэмрэ нэгъабэ зыхэта ягъ дивизионымрэ я зэщхьэщыкІынигъэр зэрыниыр.

Ислъэмей къуажэми щагъэтхъакъым Шэджэм икІа «Къундетейр». Жьэуапнышэу топиплІ и гъэзэм къыхудагъэкІри, ари къэуІуІыпщыжащ. Прохладнэ еблэрэ «Тэрч-ри» Іыхьэншэу Джылахъстэчэм кІуэжащ. Псынэдахэ и закъуэщ хьэщІэхэм гуІэфІтешІэж щащІар. Абы «Налшыкым» текІуэнигъэр иришащ.

Адэкіэ фыщыдгъэгъуэзэнщ Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкІэ и чемпионатым и етІуанэ джэгуГуэум ящыкІуа бжьыгъэхэм: **«ЛогоВАЗ»** (Бабугент) - **«Нарт»** (Нарткъалэ) - **1:3**, **«Нартан»** (Нартан) - **«Автозапчасть»** (Бахъсэн) - **0:4**, **Псыкуэд»** (Псыкуэд) - **«Малка»** (Малкэ) - **1:1**, **«Спартак-Д»** (Налшык) - **«ХьэтІохъущыкъуей»** (ХьэтІохъущыкъуей) - **1:1**, **«Керт»** (Къэхун) - **«Акъбащ»** (Акъбащ Ищхъэрэ) - **4:0**, **«Родник»** (Псынэдахэ) - **«Налшык»** (Налшык) - **1:2**, **«Энергетик»** (Прохладнэ) - **«Тэрч»** (Тэрч) - **2:1**, **«Исльэмей»** (Ислъэмей) - **«Къундетей»** (Шэджэм) - **4:0**.

ХЬэТАУ Ислъам.

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкІэ и гуп нэхъыщхьэм 2019 гъэм зэхьэзэхуэр зэрыщекІуэкІыр

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФІ.	Т.	О.
1. **«Автозапчасть»**	2	2	0	0	12-1	6
2. **«Керт»**	2	2	0	0	8-2	6
3. **«Энергетик»**	2	2	0	0	6-3	6
4. «Малка»	2	1	1	0	6-1	4
5. «ХьэтІохъущыкъуей»	2	1	1	0	2-1	4
6. «Нарт»	1	1	0	0	3-1	3
7. «Ислъэмей»	2	1	0	1	6-4	3
8. «Налшык»	2	1	0	1	4-5	3
9. «ЛогоВАЗ»	2	1	0	1	5-4	3
10. «Спартак-Д»	2	0	2	0	1-1	2
11. «Тэрч»	2	0	1	1	1-2	1
12. «Псыкуэд»	2	0	1	1	2-5	1
13. «Родник»	2	0	0	1	1-3	0
14. **«Акъбащ»**	1	0	0	2	0-4	0
15. **«Нартан»**	2	0	0	2	0-9	0
16. **«Къундетей»**	2	0	0	2	1-12	0

«КъБР-Медиа» къэрал кІэзонэ Іуэхущ Іапіэм, КъБР-м и Журналистхэм я зэгухьэныгъэм, «Эльбрус» тхылъ тедзапІэм, «Адыгэ псалъэ», «Кабардино-Балкарская правда», «Заман», «Горянка», «Советская молодёжь» газетхэм, «Іуащхьэмахуэ», «Литературная Кабардино-Балкария», «Минги Тау», «Нур», «Нюр», «Солнышко» журналхэм я редакцэхэм, «Къэбэрдей-Балъкъэр» телекомпаниием, «Налшык» жылагъуэ радиотелекомпаниием, «КъБР-Инфо» хъыбарегъащІэ агентствэм, «Тетраграф» ООО-м я пэжжаКІуэхэр «Эльбрус» тхылъ тедзапІэм адыгэбзэкІэ тхылъхэр гъэхьэзырыныр къыдэгъэкІыныжкІэ и къудамэм и унафэщІ **Джэрыджэ Арсен Хьэнахъуэ и къуэм** хуогуэавэ абы и къуэш **Джэрыджэ Мухьэмэд Хьэнахъуэ и къуэр** зэрыпІам къыхэкІыу.

ЗэкІэлъыкІуэу хэнейрэ

● Ар зэрыщытар

Сыт Сталиныр куэдым ягу фІыкІэ къыщІагъэкІыжыр?

«Розницэ уасэхэр зэрагъэмэщІам гуащІэрыпсэухэр къызэрыпэджжам теухуауэ»: «ЦІыхубзэм яхэтщ аркъэр апхуэдизу зэрагъэпудамкІэ мыарзэыхэр». Ар икІи гъэщІегъэнтэкъым: аркъэм и уасэр процент 28-кІэ ехуэхат. АрщхьэкІэ нэхъыщхьэр цІыхухэр зэрыгуфІэрт, фІыщІэ зэращІыр.

Абы къигъэлъагъуэрт партым сыт цІыхум и псэуКІэр ефІэкІуэным, псалъэ къудейкІэ мыхъуу, Іуэхукіэ и нэІэ зэрытригъэтыр. Къыщыщідзари зауэ нэужьыркъым. Псори дыззрагъэщынэ 1937 гъэм СССР-м и Цыхубэ комиссархэм я Советым жиІакІэт хьэпшып зэмылІэужьыгъуэхэм я уасэхэм зэрыкІэригъэхуэр. Лъэпэдэжр, щІагъэщІэлъхэр, щэкІэр, кІэлошхэр, сабий щыгъынхэр, тутынхэр процентэ 5 - 10-кІэ, патефонхэр, сабийхэр зэрыджэгу хьэпшып щыкІуэр, щхьэгъубжэхэм халъхъэ абджжэр процент 15-кІэ кърагъэхат. АрщхьэкІэ язынныкъэу уасэхэр ирагъэдыхьэт Іэуэльъауэшхуэм къамыІэту. Іуэху къызэрыгуэкІхэм хуэдэу ирагъэкІуэкІырт.

ЦІыхуэхм псэуКІэфІ, гъащІэ тынш къаухуэзгъэпэщышем зэрыхущІэкъуар псом хуэмыдэу халъагъуэ ВКП(Б)-м и ЦК-м 1931 гъэм мэкъуауэгъуэм и 25-м къыдигъэкІа унафэм. Фегупсысыт: большевикхэр ягъэпІейтей цІыхуфэм яхуриимыкъым: «ЦК-м къелытэ хадэжкІ пасэхэм я уасэхэр зэрыинир къемызэгъыу. Псом хуэмыдэу абыхэм зэрыщІагъур. Ар абы къелытэ зыгъэхьэзыр, сату зыщІ Іуэхущ Іапіэхэм щылажьэ коммунистхэм парт политикэр зэрызэрахьэкІ Іэмалу».

Зэрыгурыуэгъуэщи, а зэманым «зэгупсэкІыным» укъикІыну «цІыхубэм я биим» псынщІэу икІи тынш ухуэкІуэфынут. Арати, нащэ пасэхэм я уасэхэр хуэдитКІэ ехуэхащ. КІэнпейкІэ 30 и уасэ балыджэр кІэнпейкІэ 12-кІэ ящэ хъуащ, помидор килограммым щІату щыта сомрэ кІэнпейкІэ 20-м къыхэнэжар сом ныкъуэт (кІэнпейкІэ 50). Партым и унафэм мыпхуэдэуи къигъэувырт: «КъэкІыгъэ пасэхэр зымыгъэхьэзырхэр хуит мыщІын уасэхэр сыт хуэдэ Іэмалкіи къаІэтыну».

Мис апхуэдэ «жьгъейхэмкІэ» зэрахьащ совет экономикэр. Абы гу къыщылъатащ нэгъуэщІ лъэныкъуэкІи. Американ социолог цІэрыІуэ Барингтон Мур 1954 гъэм итхыгъащ: «Совет экономикэ уху кІэр апхуэдэу гущІэгъуншакъым СССР-р индустрие къэрал зэпэщ щищІам щыгъуэ. Псори зэфІэзыгъэкІар коммунистхэм я пашэхэрщ. Ахэращ зи нэІэ щІэтар къэрыкэтыщІэ лэжьыгъэр. Ахэр къаруушхуэщ, ауэ кІуэдыжмэ, зэзыхъуэкІын ягъуэтынукъым».

СССР-м я зэманым лъэщу зиужьыт уасэхэр зэрыгагъахьи и фІыгъэкІи. 1949 гъэм къыдэкІа унафэм къыщыгъэтІысащ: «Уасэхэр едгъэхуэхыу зэрыщІзддзэу белджильы хуащ сомым къыщІэкІыр зэрыдэкІуеяр, ар хамэ къэралым ахъшэхэм нэхъ зэрапэщІэувэфар».

АтІэ зауэ нэужьым яхуэзэфІэкІыу щытам хуэдэ щхьэ яхуэзэфІэмыкІрэ Урысейм и иджырей властхэм?

Абы и щхьэусыгъуэр къыдгурыгъэІуащ Москва и Къэрал университетым и экономикэ факультетым и доцент Ломкин Александр:

- Сталиным и зэманым дзэм Іуэхущ Іанімэ хуагъэувырт продукцэм и щыпщІэр ягъэмащІ ну. Зэрыщыту къапщтэмэ, аращ Хэку зауэшхуэм экономикэ и лъэныкъуэкІэ дызэрыщІекІуар зи фІыгъэр. Къэрал план ухуэкІэм зэи кІигъэхуэнутэкъым Іэнатіэ зэмылІэужьыгъуэхэм зэщхь продукцэ ягъэхьэзырыну. Псори зэпэщэчат. Абы къыхэкІыу тыкуэныщхуэхэм хьэпшыпхэр иджы хуэдэу щызэтрихьэртэкъым. Къэралым щэхуэкІуэхэмрэ я зэхуэду дэлэл гъэрхэр дэттэкъым.

Илъэс 70 ипэкІэ экономикэр зыхуэлажьар къэралыр, щыхуэхэрт. Иджы хьэрычэтыщІэхэр зыхуэлажьэр хэхъуэрщ. Ахэр нэхъыбэхуКІэ я Іуэху къокІ. Хэбгъэзыхьмэ, мылъкур къэзылэжь цІыхухэр ялъагъуэйыркъым.

● Ставрополь край

ЯкІэлъыплъыну къегъэгугъэ

Урысейм и Премьер-министр Медведев Дмитрий зэІущІэ иригъэкІуэкІащ гъатхэсэм теухуауэ.

АБЫ СВЯЗЫМ и Іэмэпсымэхэмкіэ хэтащ къэралым и щыналъэхэм я Іэтащхьэр. Правительствэм и унафэщІым Жилаев щыщІэ псоми гъатхэ сэгъуэм зэрызэхуягъэхьэзырыр. Гъавэ зыщІэхэм къэралыр сом меларди 110-м нэблагъэкІа ядэІэпыкъунущ.

- Дэ дыщогугъ гъавэ бэвым, - кІыхьисгъэщхьэхуКІащ Медведевым.

Абы и псалъэхэм япэу пэджжащ Ставропольем и губернатор Владимиров Владимир.

- Ди щыналъэм бжьыхьэсэхэм щабубащ гектар мелуан 1,9-рэ, - кІыхьигъэбелджылыкІащ абы. - КъэкІыгъэхэм фІыуэ зыкъажьащ. Гъатхэсэм гектар мелуан хуэдиз кІыхьэщІиубыдэнущ. Гъавэ зыщІэхэр техникэкІэ, жьлэхэмкІэ, гъэсыныпхъэхэмкІэ ирикъуу кІыхьэгъэзэщащ.

Абы къыдэкІуэу Владимиров Владимир Премьер-министрым ельэІуащ гъэсныпхъэхэм я уасэхэм кІэлъыплъыну. БлэкІа илъэсым и пэщІэдзэм крайм зы тонныр икІу иту сом мин 44-рэ щиуасэт, иджы ар сом мин 49-м нэсащ.

- ДыкІэлъыплъынщ. Зыхуэфащэ ІэнатІэхэм унафэ яхуэтщІынщ, - къигъэгугъащ Медведевым.

● Украинэ

Дыхьэгъ икІи дыхьэшхэн

Ди гъунэгъу къэралым и президентым и кандидатитІым лъы зэрыхашар дызыщыгъуазэ дунейпсо спорт допинг къаугъэхэм ящхьэпрыкІыжащ: Порошенкэ жиІащ Зеленскэм и анализхэр пщІыуэ, абыхэм ар фадэмрэ наркотикхэмрэ зэратхьэкуар къамыгъэлъагъуэу.

ФИГУ къэдгъэкІыжынщи, Зеленский Владимир Украинэм и иджырей Іэтащхьэ Порошенкэ Пётр хуигъэлъэгъуащ Киев и стадион нэхъыщхьэм щыщэздэуэну. Мыдрейр арэзы хъуащ. ИпэІуэкІэ тІури зэгуряІуащ анализхэр ятыну. Порошенки Зеленскэми ялъэхэм фадэм и лъэужь къыщагъэтакъым. ИужькІэ Іуэхур дыхьэшэнхэм хуэкІуащ.

«Фэ лъэ зэрыфта щыкІэр телъыджэщ, - жиІащ дунейм боксымкІэ и чемпиону щыта Кличко Владимир (Киев и Іэтащхьэ Виталий и къуэшым). - Сэ илъэс щэщІкІэ апхуэдэ анализхэр стащ икІи абыхэм къарикІуахэр сыхьэт 48-рэ дэмыкІауэ хэщІжаІэртэкъым».

АрщхьэкІэ политикэр боксхэм.

Иджы етІуанэ Іэ Іэтыгъуэм ипэкІэ зэпеуэхэм хэтхэм я къарухэр зэрызэхущытыкІ я гугъу тщІыныр. Газетхэм зэратхъымкІэ, Зеленскэм запищІакІэщ Украинэм и мелардырыбжэ нэхъ лъэрызехьэхэу тхум. Мазэ ипэкІэ Зеленскэм и хэщІапІэм къэкІуащ Трамп и лІыкІуэхэр - американхэм къагурыІуащ абы и Іэмалхэр зэрынэхъ иныр. Иджы хьадрыщІым Порошенкэ я къущІадыІыгъыжьрэ. Аращи, куэдым шэч къытрахьэркъым артистым бжьыпІэ зэриубыдыжыр.

Апхуэдэу политикхэм къыхаГъэщхьэхуКІ Зеленскэр США-м и жьІэ зэрыщІэтыныр. Езым, зэрыжаІэщи, и щхьэ мыуэм боз иришэкІынущ, президент хъумэ. Къэралым и Іэтащхьэу зэрыхахыу абы къищІэнущ егъэджакІуэфІым и роль кином щыбгъэзэщІэн нэхърэ президенту улэжьэнхэр куэдкІэ зэрынэхъ гугъур. Къырыми Путинри апхуэдэу ерыскІыІуэхужьыныкъым. Газыр хъэщхыкІми щІэупщІэщэнукъым. АрщхьэкІэ гугъу нэхъ езыгъэхьынур Украинэм и президентыр украиныбзэкІэ фІэкІа псэльэну зэрыхуимыт-ырщ. Ар тыншкъым а бзэр фІыуэ щумыщІэм и деж. АтІанэ Порошенкэ хуэдэу Урысейр хьэм иригъэхьыну, Путиныр зэрыбзаджэр жиІэну къыхуаГъэувынущ. Абы ар хуэфІэкІыну къыщІэкІынущ - Зеленскэр актёр хъарзынэщ. АрщхьэкІэ уджэгунымрэ я къулыкъур епхьэкІынымрэ зэхуэдэкъым.

«Махуэкум» и къудэкІыгъуэр зыгъэхьэзырар **ШАЛ Мухьэмэдщ.**

● Шотландие

Шотландием и щыхъэр Эдинбург мывэхэм къыхэщІыкІа псэуалъэхэм, пасэрей уардэунэхэм, чэщанэхэм я къалэщ. Мыбы цІыху мин 430-рэ щопсэу, ауэ а бжьыгъэм куэдкІэ хохьуэ зыплъыхьакІуэхэм я къэкъыІэ. Гъуэзджэхэм я Эдинбург фестивалыр Европэм къыщыхахьэжьы апхуэдэ Іуэху псоми иофІэкІ и къыщІэгъэпэщыкІэ дахэмкІэ. Ар икІи Шотландиер зыхьыхьэ Инджылызым и банк ин дыдэхэр щылажьэ щыпІэщ. Ауэ абы нэгъуэщІ къэралхэм щыщ цІыхухэр нэхъыбэу къезышалІэр и унэхэм я дахагъэрщ.

Редактор нэхъыщхьэ
ХЬЭФІЫЦІЭ Мухьэмэд

Редколлегием хэтхэр:

Жьэкіэмыхъу Маринэ (редактор нэхъыщхьэм и япэ къуэдзэ), **Жылаэ Заурбэч** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Ширдий Маринэ** (редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэ), **Къашокъуэ Эллэ** (жэуап зыхь секретарь), **Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, Нэщіэпыдж Замирэ, Чэрим Марианнэ, Щхьэщэмыщі Иэз.**

Езыгъэтхаэр
«Адыгэ псалъэ» газетыр КъБР-м и Парламентымрэ Правительствэмрэ иригъэтхащ (учредителхэр).

КъыдэзыгъэкІэмрэ редакцэмрэ я хэщІапІэр 360030, Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэ, Налшык къалэ, Лениным и уэрам, 5

ТЕЛЕФОНХЭР: редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; редактор нэхъыщхьэм и къуэдзэхэм - 40-48-54, 42-63-64, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-22-82; секретариатым - 42-22-66.

КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкІэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ Іуэхущхэмкіэ - 42-22-86; къуажэ гъащІэмрэ экономикэмкІэ - 42-57-59; щэнхабзэмкІэ - 42-75-36; хабзэхъуэмэ Іуэхущ Іапіэхэм ядолжэныкІэ - 42-60-53; зэныщІагъэмрэ щІыналъэмрэ - 42-22-89; егъэджэныгъэмрэ щІэныгъэмкІэ - 40-15-31; зэдзэкІакІуэхэм - 42-21-88; корректорхэм - 42-60-27; ЭВМ-м и операторхэм - 42-22-84; компьютер Іэнатіэм - 42-26-41; суэттехым - 42-75-78.

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжьыгъэхэм, къыщаІэта Іуэхугъуэхэм я пэжагъымкІэ ахэр зыгъэхъэм ящІэ. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Іуэху епльыкІэр зэтехуэ зэпыту щытхъым.

Газетыр Іэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэтлъ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщІэныгъэхэмкІэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатным и хуитыныгъэр хъумэныжьмкІэ Къэбэрдей-Балъкъэр щІыналъэ Іуэхущ Іапіэм ПИ №ТУ07-00117-м щІэту ятхащ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокІ.

«Тетраграф» ООО-м щІыгъдзащ.
КъБР,